

A black and white photograph of a classical building facade. The upper portion shows a balcony with a decorative balustrade featuring a series of balusters. Below the balcony, a large column is visible. In the lower-left foreground, a statue of a man wearing a cap and a heavy coat is shown in profile, looking towards the right. The overall image has a grainy, halftone texture.

ESTUDIOS DE
HISTORIA MODERNA
EN HOMENAJE A
LA PROFESORA
EMILIA SALVADOR ESTEBAN

I
POLÍTICA

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

ESTUDIOS DE
HISTORIA MODERNA
EN HOMENAJE A LA PROFESORA
EMILIA SALVADOR ESTEBAN

VOLUMEN I
POLÍTICA

Editores

Ricardo Franch Benavent
Rafael Benítez Sánchez-Blanco

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
2008

Edición a cargo del
Departament d'Història Moderna
Facultat Geografia i Història
Universitat de València

I.S.B.N.: 978-84-370-7273-9 (Obra completa)

I.S.B.N.: 978-84-370-7274-6 (Vol. I)

Depósito legal: V. 4.788 - 2008

Artes Gráficas Soler, S. L.

www.graficas-soler.com

ÍNDICE

Pág.

VOLUMEN I

PRÓLOGO DEL RECTOR	XIII
PRESENTACIÓN DEL DECANO	XV
PERFIL DE UN MAGISTERIO	XVII
PRINCIPALES ACTIVIDADES INVESTIGADORAS DE LA PROFESORA EMILIA SALVADOR	XXIII

POLÍTICA

BARREIRO MALLÓN, Baudilio: <i>La visión política de España en un manual de historia de mediados del siglo XVII: desde Enrique IV a 1650</i>	3
BELCHÍ, Peligros: <i>La Visita del Doctor Quintana a la Gobernación de Valencia</i>	21
BELENGUER, Ernesto: <i>El reino de Mallorca en los años de Fernando el Católico</i>	37
BERNABÉ, David: <i>Insaculación y participación vecinal en el consistorio ibense (1578-1706)</i>	55
CANET, Teresa: <i>Matrimonio, fortuna y proyección social en la élite administrativa valenciana del siglo XVII. Los casos de Sanz y Matheu</i>	73
CASEY, James: <i>¿Leviatán o caballo de Troya? El concepto del estado absolutista en la España de los Austrias</i>	101
CASTÁN ESTEBAN, José Luis: <i>El sistema judicial en Teruel y su comunidad en el siglo XVI</i>	115
DE BERNARDO ARES, José Manuel: <i>Las uniones políticas en la Europa de 1707 (Escocia/Inglaterra y Aragón/Castilla/Valencia). Un análisis comparado e interrelacional</i>	135
EGIDO, Teófanos: <i>Obispos, cartas pastorales y propaganda contra los jesuitas expulsos</i>	151
FELIPE ORTS, Amparo: <i>Don Basilio de Castellví y Ponce, gobernador y virrey de Valencia (1604-1673). Apuntes biográficos</i>	171
FORTEA PÉREZ, José Ignacio: <i>De nobles, lanzas y presidios</i>	189

	Pág.
GARCÍA CÁRCEL, Ricardo y ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María: <i>El concepto de revolución y el pensamiento reaccionario en el siglo XVIII</i>	213
GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique: <i>El corregimiento de Teruel en el siglo XVIII</i>	229
GONZÁLEZ ENCISO, Agustín: <i>La reforma de las alcabalas por Lerena en 1785</i>	249
GUIA, Lluís-J.: <i>Les instruccions de Carles d'Àustria als Virreis de Sardenya (1708-1717): La continuïtat d'una tradició hispànica</i>	269
JUAN VIDAL, Josep: <i>Magistrados valencianos en la Audiencia foral de Mallorca</i>	297
LOMAS CORTÉS, Manuel: <i>Corsarios, patronos y moriscos. La lucha por el Mediterráneo en el trasfondo de la expulsión de los moriscos (1609-1614)</i>	305
MARTÍ FERRANDO, José: <i>El primer virreinato de Germana de Foix (agosto-octubre de 1507)</i>	323
MARTÍNEZ MILLÁN, José: <i>Los problemas de la Compañía de Jesús en la Corte de Felipe II: la desobediencia del padre Fernando de Mendoza</i>	345
MARTÍNEZ RUIZ, Enrique: <i>Planes del Conde Duque de Olivares en la inminencia de la crisis (1639)</i>	373
MOLAS RIBALTA, Pere: <i>José María Puig de Samper: un magistrado del Antiguo Régimen ante la Revolución liberal</i>	389
PALOP, José-Miguel: <i>El ejército en Valencia durante el siglo XVIII. Alojamientos y cuarteles</i>	403
PARDO, Juan Francisco: <i>La culpa de la derrota de Argel (1516). Mando militar, responsabilidad y estrategia en la Monarquía Católica</i>	431
PÉREZ APARICIO, Carmen: <i>Las relaciones entre el Rey y el Reino. Felipe V y los Estamentos valencianos</i>	451
PONS FUSTER, Francisco: <i>Las consecuencias políticas y familiares de los amores adulterinos del duque de Gandía Juan de Borja (1515-1517)</i>	475
VALLÉS BORRÁS, Vicente: <i>La Germanía y la Corona de Aragón</i>	491

VOLUMEN II

ECONOMÍA

ANDRÉS, Fernando: <i>El reino sin mar, el camino para llegar y el puerto que no pudo ser: Aragón, Vinaròs, Valencia, siglo XVII. Una recapitulación</i>	507
ARDIT, Manuel: <i>La prohibición del cultivo del arroz en la ribera del Turia (siglos XVI-XVIII)</i>	537
BLANES ANDRÉS, Roberto: <i>Navíos, productos y hombres de negocios en las importaciones marítimas entre Mallorca y Valencia (1626-1650)</i>	551
EIRAS, Antonio: <i>Galicia en el sistema comercial español a finales del siglo XVIII</i>	573
ESCANDELL BONET, Bartolomé: <i>Noticia de una desaparecida obra arbitrista del marqués de Velada</i>	603
FRANCH BENAVENT, Ricardo: <i>El comercio marítimo y la manufactura de la seda en la Valencia del siglo XVI</i>	619

	Pág.
HERNÁNDEZ SEMPERE, Telesforo M. y ALBIÑANA HUERTA, Salvador: <i>Hacia un sistema general de comunicaciones terrestres en la península Ibérica: de los canales de navegación a los caminos de hierro</i>	637
IBORRA LERMA, José Manuel y VILA, Margarita: <i>La aventura del comercio con las Indias. Su visión a través de las cartas comerciales del mercader valenciano Francés Crespo a finales del siglo XVI</i>	661
LOBO CABRERA, Manuel: <i>El comercio entre Canarias y Cádiz en la primera mitad del siglo XVI</i>	683
MARCOS, Alberto: <i>La venta de baldíos en la Castilla del siglo XVI. Viejos problemas, nuevos planteamientos</i>	697
MUÑOZ NAVARRO, Daniel: <i>Las cofradías de cargadores del Grau y el comercio marítimo en la Valencia moderna</i>	729
SAAVEDRA, Pegerto: <i>La influencia de la especialización pecuaria en el paisaje agrario de la España cantábrica y noratlántica (siglos XVIII-XIX)</i>	747
TORRES SANTANA, Elisa: <i>Canarias en la relación interatlántica: el caso brasileño (1600-1650). Cuestiones metodológicas</i>	767

SOCIEDAD

BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael: <i>Solidaridad islámica: el rescate de cautivos moros por los moriscos</i>	777
CABANES, M. ^a de los Desamparados: <i>Los fiadores de la vecindad valenciana en el último cuarto del siglo XV</i>	795
CATALÁ SANZ, Jorge Antonio: <i>Bajo la fe y palabra de casamiento. Los procesos por estupro en la Valencia de la primera mitad del siglo XVIII</i>	811
COLÁS LATORRE, Gregorio: <i>En la frontera entre Aragón y Valencia: el Maestrazgo en el feudalismo</i>	831
MARTÍNEZ GOMIS, Mario: <i>Origen, presencia y expulsión de la Compañía de Jesús en Orihuela (1695-1767)</i>	851
PÉREZ GARCÍA, Pablo y URZAINQUI SÁNCHEZ, Sergio: <i>Testimonios de la Alemania de Mallorca: exiliados "mascarats" y realistas en Valencia (1521-1523)</i>	865
REY CASTELAO, Ofelia: <i>¿Bienestar o supervivencia? Los herederos en la Galicia rural, siglos XVIII-XIX</i>	889
VILLAR, M. ^a Begoña: <i>Extranjeros en Málaga. Una presencia multiseccular</i>	905
VINCENT, Bernard: <i>Les frères Berrio, marchands morisques grenadins</i>	923

CULTURA

ALBEROLA ROMÁ, Armando: <i>Conocer y dominar el territorio: ingenieros, científicos y técnicos en la Valencia de la primera mitad del siglo XVIII</i>	929
BOLUFER, Mónica: <i>Los médicos y el debate de los sexos en los siglos XVI-XVII</i>	953
ENCISO RECIO, Luis Miguel: <i>Los mensajes de la propaganda en la España de Felipe III y Felipe IV. La palabra hablada y la palabra escrita</i>	971
JÁVEGA, Emma: <i>La peste y su reflejo en los libros de expositos del Hospital General de Valencia en el siglo XVI</i>	1003
LACARRA, M. ^a Carmen: <i>Una vista de la ciudad de Valencia a mediados del siglo XV</i> ...	1019
MESTRE SANCHIS, Antonio: <i>El terremoto de Lisboa (1755) en la correspondencia de los coetáneos</i>	1029
NOGALES, Amparo: <i>Avances socio-sanitarios en el Reino de Valencia (siglos XV-XVIII)</i> ...	1047
RAUSELL, Helena: <i>La reforma humanista de la educación en Valencia. Textos y contextos</i>	1069
VILAR, Mercedes: <i>La sanidad en la Valencia del siglo XVII. Los cirujanos del Hospital General de Valencia</i>	1085

A este homenaje han manifestado expresamente su adhesión los profesores Antonio de Béthencourt Massieu, Francisco Chacón Jiménez, John H. Elliott, Pablo Fernández Albaladejo, Manuel Fernández Álvarez, Francisco Fernández Izquierdo, Carlos Martínez Shaw, Regina Pinilla Pérez de Tudela, Primitivo Pla Alberola.

ESTUDIOS DE
HISTORIA MODERNA
EN HOMENAJE A LA PROFESORA
EMILIA SALVADOR ESTEBAN

VOLUMEN I
POLÍTICA

Editores

Ricardo Franch Benavent
Rafael Benítez Sánchez-Blanco

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
2008

LES INSTRUCCIONS DE CARLES D'ÀUSTRIA ALS VIRREIS DE SARDENYA (1708-1717): LA CONTINUÏTAT D'UNA TRADICIÓ HISPÀNICA*

Lluís-J. Guia Marín**

Universitat de València

L'ANÀLISI de l'origen de la institució virregnal a la Corona d'Aragó i de la seua consolidació a les albors dels Temps Moderns ha portat als estudiosos a subratllar la importància que va tenir el regne de Sardenya en aquest procés. Sens dubte el regne sard va ser un dels bressols més emblemàtics d'una institució que esdevindrà fonamental a l'organigrama de la complexa estructura política d'una monarquia composta com la Hispànica.¹ Pels avatars de la Història la institució romandrà vigent per governar l'illa més enllà de l'existència d'aquesta monarquia, perquè els monarques de la Casa de Savoia es veuran forçats a mantenir-la fins la desaparició jurídica del regne en 1847. El 23 de setembre de l'any següent, el darrer virrei de Sardenya, Claudio Gabriele De Launay (1843-1848), va fer públic en Càller un bàndol anunciant el final de les seues funcions.² Així podríem afirmar que la institució virregnal de la Corona d'Aragó moria definitivament en el mateix bressol que la va veure néixer, ja que en cap país de l'antiga Corona es va mantenir vigent tant de temps.³ No és d'estranyar que Sardenya, per dret propi, haja estat sempre present en qualsevol estudi que analitzés globalment aquesta institució.

Si històricament és evident que la institució virregnal va tenir una gran transcendència en la trajectòria política del regne sard, historiogràficament també s'ha convertit en un tema privilegiat pels historiadors locals i externs. Des del treball de

* Aquest treball s'inscriu en la Commessa IC.P09.005, mòdul IC.P09.005.002, "Frontiere e identità nel Mediterraneo occidentale in Età Medioevale e Moderna", del *Consiglio Nazionale delle Ricerche*, Itàlia; i en el Projecte d'investigació "Parlamentos y Ciudades en la Corona de Aragón. De la Historia a la Modernidad. II" (Ref. SEJ2006-10071/JURI) del *Plan Nacional de I + D 2006*, finançat pel *Ministerio de Educación y Ciencia*. Fons FEDER.

** Investigador Associat de l'*Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea, Consiglio Nazionale delle Ricerche*, Cagliari, Itàlia.

¹ Sobre l'origen mediterrani del virregnat un dels treballs que va tenir més repercussió, i que generà un polèmica amb Garcia Gallo, fou el de J. Vicens Vives, "Precedentes mediterráneos del virreinato colombino" en *Anuario de Estudios Americanos*, V (1948), pp. 571-614. Tanmateix serà J. Lalinde Abadía qui es dedicarà especialment a aquesta qüestió en diversos estudis, "Virreyes y Lugartenientes medievales en la Corona de Aragón", en *Cuadernos de Historia de España*, Buenos Aires, 1960, pp. 98-172; *La Gobernación General de la Corona de Aragón*, Institución Fernando el Católico, Madrid-Zaragoza, 1963; i "Los Parlamentos y demás instituciones representativas" en *IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, Napoli (1973), pp. 103-179.

² La Circular o Bàndol portava per títol: *Cessazione di prerogative del Viceré*.

³ Sobre el procés de desaparició de la institució virregnal a la Corona d'Aragó Pere Molas ha publicat recentment un documentat treball (P. Molas Ribalta, "Los últimos virreyes de la Corona de Aragón", en *Estudis* 33, València, 2007, pp. 45-59).

I. Pillito al segle XIX⁴ molts han estat els estudis dedicats específicament als virreis de Sardenya: Alguns d'ells varen ser citats per Lalinde com a suport de les seues hipòtesis, altres molt recents estan centrats especialment al període savoià. Sense ànim de ser exhaustius cal citar G. Pillito, fill d'Ignazio i el seu continuador;⁵ M. Viora;⁶ M. Pallone;⁷ J. Mateu Ibars;⁸ G. Loi Puddu;⁹ R. Pintus;¹⁰ E. Stumpo;¹¹ G. Tore;¹² R. Poddine Rattu;¹³ i P. Merlin.¹⁴ Un interès historiogràfic tan intens, no es pot explicar sols des de dins del món acadèmic. L'existència d'un sentiment cívic, molt arrelat en Sardenya, de constituir una comunitat històrica que ha estat governada, dominada, recurrentment des de fora, és una variable a considerar seriosament. El fet que aquests governs externs privilegiaren durant quasi 500 anys una institució política anomenada virregnat és un condicionant que ha convidat a enllestir el seu anàlisi, en el marc d'una introspecció col·lectiva cap el passat, no necessàriament acadèmica, en demanda de respostes. No és casual, per tant, que recentment s'haja celebrat un Congrés, l'argument del qual girava de nou al voltant dels virreis piemontesos en la Sardenya del segle XVIII.¹⁵ En aquest congrés hi han estudis, entre d'altres, de G. Tore, G. Murgia, M. Lepori, S. Piras, C. Ferrante i P. Merlin.

Una dedicació historiogràfica que té el seu paral·lel a l'altre costat de la mar. Ben és cert que des de la perspectiva de cadascun dels Països ibèrics de la Corona s'ha insistit sobre el tema de manera molt desigual, de tal manera que queda un llarg camí per completar els estudis sobre l'*Alter Ego* del monarca als regnes de la Corona d'Aragó. Ja fa mig segle que un llibre de Joan Reglà¹⁶ obria el camí per apropar-se a la trajectòria política del virregnat a la Catalunya Moderna. Per la seua part J. Lalinde, poc després, publicava una monografia que contemplava especial-

⁴ I. Pillito, *Memorie tratte dal Regio Archivio di Cagliari riguardanti i governatori e luogotenenti generali dell'Isola di Sardegna dal tempo della dominazione aragonese fino al 1610*, Tipografia Nazionale, Cagliari, 1862.

⁵ G. Pillito, *Memorie tratte dal R. Archivio di Cagliari riguardanti i governatori e luogotenenti generali dell'Isola di Sardegna... dal 1610 al 1720*, Tipografia Nazionale, Cagliari, 1874.

⁶ M. Viora, "Sui Vicerè di Sicilia e di Sardegna", en *Rivista di Storia del Diritto Italiano*, III (1930), pp. 490-502.

⁷ M. Pallone, "Ricerche storico-giuridiche sul viceré di Sardegna (dalla istituzione sino al 1848)", en *Studi Sassaressi*, vol. X, 1932, pp. 237-304.

⁸ J. Mateu Ibars, *Los Virreyes de Cerdeña. Fuentes para su estudio*, CEDAM, Padua, 1964.

⁹ G. Loi, *El virreinato de Cerdeña durante los siglos XIV al XVIII*, Dalmau Editor, Barcelona, 1965.

¹⁰ R. Pintus, *Sovrani, viceré di Sardegna e governatori di Sassari (dall'occupazione aragonese dell'isola a Carlo Alberto di Savoia)*, Podighe, Sassari, 1978.

¹¹ E. Stumpo, "I Viceré", en *La Sardegna. Le istituzioni della Sardegna 5*, a cura de M. Brigaglia, Della Torre, Cagliari, 1982, pp. 169-176.

¹² G. Tore, "Le origini dell'istituto viceregio nella Sardegna aragonese", en *Medioevo en Saggi e Rassegne 11*, Cagliari, 1996.

¹³ R. Poddine Rattu, *Biografie dei vicerè sabaudi del Regno di Sardegna (1720-1848)*, Della Torre, Cagliari, 2005.

¹⁴ P. Merlin, *Il Viceré del Bastione. Filippo Guglielmo Pallavicino di Saint Remy e il Governo della Sardegna (1720-1727)*, Assessorato Beni Culturali. Provincia di Cagliari, Cagliari, 2005.

¹⁵ *Governare un regno: viceré, apparati burocratici e società nella Sardegna del Settecento: atti del convegno I viceré e la Sardegna nel Settecento*, Cagliari 24-26 giugno 2004, Carocci, Roma, 2005.

¹⁶ J. Reglà i Campistol, *Els virreis de Catalunya*, Vicens Vives, Barcelona, 1956.

ment els aspectes jurídics i institucionals del virregnat al Principat.¹⁷ Darrerament, i en un treball més general, V. Ferro ha sintetitzat els principals trets de la institució.¹⁸ Entre les més recents aportacions cal ressenyar el treball de R. Pérez-Bustamante sobre el procés de “castellanització” que es produeix al voltant del càrrec.¹⁹ Sobre el virregnat al Regne de Mallorca l'obra de J. Juan Vidal sobre el seu sistema de govern ens aporta una visió de la institució en el context polític general del territori.²⁰ Pel que respecta al virregnat valencià l'obra de J. Mateu Ibars continua essent una fita de referència amb moltes notícies documentals.²¹ Però seria E. Belenguier Cebrià el qui aportés dades definitives sobre l'origen de la Institució a València en un dels seus primers treballs.²² Seguint l'esquema d'anàlisi de Reglà, S. García Martínez va abordar l'estudi de la trajectòria política dels virreis valencians des de mitjan segle XVI fins el final del regnat de Carles II, en el seu llibre sobre aquest darrer monarca.²³ Alguns dels seus deixebles també intentarem seguir les mateixes pautes metodològiques en les nostres investigacions.²⁴ Per la seua part E. Salvador Esteban, a la qual dedique aquest treball, va fixar els trets fonamentals, i les limitacions polítiques, del virregnat valencià en un article modèlic aparegut en 1982, del que es poden extrapolar moltes de les seues afirmacions aplicant-les als altres àmbits territorials de la Corona.²⁵ Mèrit d'Emília Salvador és també la sèrie de treballs d'investigació que ha dirigit sobre diversos virregnats i que com a peces d'un trencaclosques estan possibilitant una visió prou completa de la gestió de tots i cadascun dels *Alter Ego* del monarca.²⁶ Preocupat precisament pels paral·lelismes entre la

¹⁷ J. Lalinde Abadía, *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1964.

¹⁸ V. Ferro i Pomà, *El dret públic català. Les Institucions a Catalunya fins el Decret de Nova Planta*, Ed. Eumo, Vic, 1987, pp. 53 i ss.

¹⁹ R. Pérez-Bustamante, “Virreialització i castellanització de la lloctinència del Principat de Catalunya (segles XVI i XVII)”, en *Pedralves 13-I*, Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1993, pp. 75-94.

²⁰ J. Juan Vidal, *El sistema de gobierno en el Reino de Mallorca (siglos xv-xvii)*, Ed. El Tall, Mallorca, 1996.

²¹ J. Mateu Ibars, *Los Virreyes de Valencia. Fuentes para su estudio*, València, 1963.

²² E. Belenguier Cebrià, “Precisiones sobre los comienzos del virreinato en Valencia durante la época del Rey Católico”, en *Ier Congrés d'Història del País Valencià*, vol. III, València, 1976, pp. 47-56.

²³ S. García Martínez, *Valencia bajo Carlos II. Bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Villena, 1991.

²⁴ El regnat de Felip IV fou el més privilegiat: M. Vila estudià els governs virregnals en un període del regnat de Felip IV (M. Vila López, *Valencia durante el reinado de Felipe IV, 1635-1645*, Universitat de València, 1976). Jo ho faria respecte als anys crítics de la Revolta Catalana (L. Guia Marin, *Felipe IV y los avances del autoritarismo real en el País Valenciano: Las Cortes de 1645 y la Guerra de Catalunya*, U. de València, 1982). Per la seua part A. Felipe, amb la direcció de C. Pérez, abordaria els primers anys del regnat (A. Felipe Orts, *Felipe IV y el Reino de Valencia (1621-1634). Relaciones con la Monarquía, orden público, problemática de la ciudad*, U. de València, 1985).

²⁵ E. Salvador Esteban, “Poder central y poder territorial. El Virrey y las Cortes en el Reino de Valencia”, en *Estudis 12*, 1985-86, pp. 9-53.

²⁶ Entre aquests treballs destaque la tesi doctoral de R. Pinilla, *El virreinato conjunto de Doña Germana de Foix y Don Fernando de Aragón (1526-1536). Fin de una revuelta y principio de un conflicto*, Universitat de València, 1982.

institució virregnal a València i Sardenya jo mateix vaig fer sengles estudis sobre llurs concordances d'actuació.²⁷ Per últim cal ressenyar que els darrers congressos commemoratius han servit per avançar en un major coneixement de la institució; tal és el cas de l'esplèndida ponència de C.J. Hernando, presentada en el Congrés dedicat a Felip II i el Mediterrani; en ella abordava tot un conjunt d'aspectes no contemplats en anteriors treballs que resguarden no sols ingredients de caràcter polític i institucional sinó també tota una sèrie d'elements socials i culturals que es movien a l'entorn dels virreis.²⁸

La historiografia sarda, a banda dels treballs de caràcter general citats, ha insistit a sovint en un aspecte parcial però molt emblemàtic de la gestió virregnal. Es tracta de l'anàlisi de les instruccions, recomanacions, advertències, etc. que eren lliurades als virreis, normalment de manera reservada o secreta, al temps de la seua nominació. Abans d'endinsar-nos, però, en la producció historiogràfica referida exclusivament a Sardenya cal recordar alguns treballs que la historiografia ibèrica hi ha dedicat. En aquest cas els estudis no són massa abundants tenint en compte les possibilitats documentals. Emília Salvador i Rafael Benítez, en un treball de col·laboració, varen reivindicar la importància que aquest tipus de documents podien tenir per analitzar la gestió política dels virreis i la seua relació amb la monarquia.²⁹ Les instruccions analitzades eren les lliurades al Duc d'Arcos en 1642 quan prenia possessió del virregnat de València. En el seu discurs feien un estudi comparatiu amb les instruccions de Felip II al Comte de Benavente, publicades per V. Castañeda.³⁰ Posaven de manifest les similituds que malgrat el temps transcorregut es podien detectar entre unes instruccions i altres; similituds que estaven centrades especialment en les disposicions concernents a l'administració de la justícia i del reial patrimoni. Ambdues instruccions no sols insistien en el que havia de fer el virrei sinó en el que no havia de gosar fer, malgrat que els títols del seu nomenament li arrogaren teòricament una llibertat plena d'actuar. Pel que respecta al País Valencià pocs treballs més es podrien citar. El que subscriu va analitzar les instruccions lliurades en 1664 al Marqués de San Roman quan havia de prendre possessió del càrrec en una conjuntura difícil. És per això que estigueren absolutament condicionades, en el seu contingut, per la qüestió candent que afectava a l'Horta de València: una revolta general dels campe-

²⁷ L. Guia Marín, "Els virreis i la pràctica del govern. Serveis a la monarquia i ordre públic a València i Sardenya a mitjans segle XVII", en *XIV Congreso internazionale di Storia della Corona d'Aragona*, Roma 1997, vol. IV, pp. 181-196; i "Defensa de la costa. Concordances d'actuació del poder polític en València i Sardenya en la segona meitat del segle XVI", en *XV Congreso Internacional de Historia de la Corona de Aragón. El Poder Real en la Corona de Aragón (s. XIV-XVI)*, (Jaca, septiembre-1993), vol. I-3, Zaragoza, 1996, pp. 121-134.

²⁸ C. J. Hernando Sánchez, "'Estar en nuestro lugar, representando nuestra propia persona'. El gobierno virreinal en Italia y la Corona de Aragón bajo Felipe II", en *Felipe II y el Mediterráneo*, Ed. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, vol. III, pp. 215-338.

²⁹ E. Salvador Esteban y R. Benítez Sánchez-Blanco, "Las instrucciones reservadas de Felipe IV al Duque de Arcos, virrey de Valencia (1642)", en *Estudis* 13, 1987, pp. 151-170.

³⁰ V. Castañeda Alcover, "Las instrucciones de Felipe II al Conde de Benavente para la Gobernación del Reino de Valencia, 1566", en *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 124, Madrid, 1949, pp. 451-471.

rols.³¹ També per aquells anys Maria Dolores Salvador analitzava les instruccions donades al Duc de Sogorb en 1559 i donava a conèixer el text complet del document.³² Instruccions que juntament amb les lliurades per les mateixes dates als virreis de Catalunya, Aragó, Mallorca, i al virrei de Sardenya, Álvaro de Madrigal, han estat objecte de la recent monografia de Jordi Buyreu.³³

El llarg virregnat de Madrigal a Sardenya³⁴ té un caràcter emblemàtic. I ho té perquè durant aquest període s'erigeix l'Audiència del regne sard.³⁵ Símbol no sols de la consolidació del poder i jurisdicció de la Monarquia en aquest territori, sinó també de la progressiva conformació de Sardenya con un regne més de la Corona d'Aragó amb unes estructures econòmiques, socials, polítiques i, fins i tot, culturals semblants a les dels altres països.³⁶ Aqueixes instruccions que, segons Buyreu,³⁷ s'apartaven, en aspectes textuais, del model utilitzat per a la resta de la Corona d'Aragó, incorporaven també molts capítols homòlegs.³⁸ Però més que en la estructura textual, que també, ens hauríem de fixar en la similitud dels referents socials, polítics i institucionals de caràcter intern, que condicionen en última instància les instruc-

³¹ Es tracta d'un esborrany que porta per títol "*Minuta de la Instrucción para el Señor Marqués de San Román en el Virreynato de Valencia*" (Archivo Histórico Nacional, llig. 674, 19-III-1664), cit. en L. Guia Marín, "La Revolta dels Llauradors de l'Horta de 1663", en *Estudios dedicados a Juan Peset Aleixandre*, Universitat de València, 1982, pp. 307-326. El meu anàlisi immers a l'article esmentat ha passat desapercebut en els treballs posteriors que han tractat de la qüestió, de tal manera que J. Buyreu no relaciona aquestes instruccions entre les conegudes a data de la publicació del seu llibre (J. Buyreu Juan, *La Corona de Aragón de Carlos V a Felipe II: las instrucciones a los virreyes bajo la regencia de la princesa Juana (1554-1559)*, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, Madrid, 2000, p. 120).

³² M. Dolores Salvador Lizondo, *Los virreynatos de los Duques de Maqueda y de Segorbe (1553-1563). Configuración del bandolerismo, presión islámica y problemática de sus gobiernos*, Universitat de València, 1987, vol. I, pp. 148 i ss., i vol. II, pp. 18-37.

³³ Buyreu, op. cit., nota 31.

³⁴ Don Álvaro de Madrigal va ser nomenat virrei el 26 d'agost de 1556 i va arribar a L'Alguer en gener de 1557. La seua presa de possessió va tindre lloc el 22 de febrer de 1557. Romandrà en el càrrec fins la seua mort el 6 de setembre de 1569 (Mateu, op. cit., nota 8, vol. I, pp. 198-208).

³⁵ L'Audiència de Sardenya es crea en 1564 després de concloure les Corts de 1558-1560, conegudes com Parlament Madrigal. En aquestes Corts s'havia debatut al voltant de la necessitat de millorar l'administració de justícia, confluint les peticions estamentals amb els interessos reials. I. Pillito diu al respecte "*E qui importa notare, che fra gli oggetti discussi in questo parlamento passò inosservato dagli storici quello che fondamentava in Cagliari la nobile istituzione, che indi al 1564 erigevasi per regio decreto in Magistrato della Reale Udiencia*" (op. cit., nota 4, p. 79). Posteriorment, en 1574, Felip II publicà una pragmàtica que sols venia a precisar les seues funcions. La creació de l'Audiència es fa a partir de la transformació del Reial Consell del Virrei del que formava part el Regent de la Reial Cancelleria, càrrec instituït durant el regnat de Ferran el Catòlic. Sobre l'Audiència vid. A. Mattone, "Le istituzioni e le forme de governo", en *Storia dei Sardi e della Sardegna. Dagli Aragonesi alla fine del dominio spagnolo*, vol. III, L'Età moderna, a cura de M. Guidetti, Milà 1989, pp. 217-252. Així mateix cal citar l'estudi recent de C. Ferrante, "Le attribuzioni giudiziarie del governo viceregio: il Reggente la Real Cancelleria e la Reale Udiencia (secoli XVI-XVIII)", en *Governare un regno*, op. cit., nota 15, pp. 442 i ss.

³⁶ En diversos treballs he insistit en aquesta qüestió, entre ells: L. Guia, "Los estamentos sardos y valencianos. Analogía jurídica y diversidad institucional", en B. Anatra i G. Murgia (eds.), *Sardegna, Spagna e Mediterraneo dai Re Cattolici al Secolo d'Oro*, Ed. Carocci, Roma, 2004, pp. 251-274.

³⁷ Buyreu, op. cit., nota 31, p. 92.

³⁸ Ibidem, pp. 115 i ss.

cions; i aquests referents són cada vegada, conforme avancem en el període dels Àustria, més similars en Sardènia respecte a d'altres regnes de la Corona d'Aragó, com València. Possiblement, en Sardènia, les diferències entre les instruccions que emanaren de la Monarquia seria més fàcil trobar-les comparant aquelles que es varen donar durant el segle XV i gran part del XVI, amb aquelles altres que es lliuraren en la darrera etapa hispànica, a partir precisament de la segona meitat del regnat de Felip II. Hipòtesis que no contradiu la constatació que per al País Valencià feren E. Salvador i R. Benítez, de la gran continuïtat entre les instruccions lliurades a Benavente en 1566, i les adreçades a Arcos en 1642. I no la contradiu perquè, tenint en compte els diferents ritmes i trajectòries polítiques dels diversos regnes de la Corona, el regne de València feia més de temps, al llarg de l'Època Medieval, que s'havia conformat a imatge dels països fundadors de la Corona, mentre que Sardènia està recurrent encara aquest camí durant bona part de l'Època Moderna. Per tant en el cas de València no és d'estranyar que, independentment de les referències conjunturals, les recomanacions generals foren d'un mateix tenor, mentre que a Sardènia aquestes diferències foren majors perquè el regne sard de l'Època Medieval havia estat molt distint del que acabarà per ser des de finals del segle XVI.

Parlàvem d'instruccions a representants de la monarquia en la Sardènia medieval, i ho féiem perquè la historiografia local ens ha permès conèixer-les. Les primeres, adreçades per Pere IV al "Reformador" Raimon de Boyl en 1338, foren publicades per I. Pillito en 1863.³⁹ El mateix Pillito havia definit en una obra anterior el càrrec de Reformador, posant de manifest la seua importància: "*Con questa qualificazione erano stati inviati nella Sardegna certi commissari straordinari, investiti dei più estesi poteri sopra tutte le autorità, amministrativi, contabili, ed altri regii ufficiali*".⁴⁰ Conseqüentment aquestes instruccions comparteixen, com a mínim, amb totes aquelles que foren lliurades als virreis posteriors un tret comú, l'encàrrec d'assegurar el domini del territori i salvaguardar els interessos de la jurisdicció reial.

Serà, però, el regnat de Ferran el Catòlic el període que acumula més treballs. Possiblement és una casualitat deguda a un major rastre documental, però realment hi ha hagut un interès especial. No de bades, com va assenyalar Bruno Anatra, Ferran va posar les bases de l'ordenament institucional de l'illa per als dos segles següents.⁴¹ De fet la progressiva integració de Sardènia en l'estructura política i institucional de la Corona d'Aragó va conèixer un avanç important en aquest regnat. Un regnat que també destaca perquè el territori, assolint una major cohesió interna, es reafirma com un regne més d'una monarquia ampliada. Bona prova són les freqüents reunions parlamentàries tot i que aquestes es celebraren sota una incontestable presidència virregnal. S'estava iniciant un intens procés de reestructuració política i institucional, que arribarà al seu punt àlgid amb la constitució de l'Audiència

³⁹ I. Pillito, *Istruzioni date dal Re Pietro IV d'Aragona al Riformatore dell'Isola di Sardegna D. Raimondo de Boyl nel 1338, illustrate e corredate di varie notizie storiche*, Cagliari, 1863.

⁴⁰ Pillito, op. cit., nota 4, pp. 98-99.

⁴¹ B. Anatra, "Istituzioni e società nella Sardegna spagnola: Medioevo persistente o modernizzazione zoppa?", en A. Musi (coord.), *Nel sistema imperiale: l'Italia spagnola*, Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli, 1994, pp. 74-76.

per Felip II, que abans hem esmentat. Tot això va donar lloc a una societat estructurada a imatge i semblança dels antics territoris de la Corona d'Aragó. La incorporació de diversos Regents sards en el Consell d'Aragó al llarg del segle XVII serà un dels reconeixements, i resultat al mateix temps, d'aquesta integració.⁴² De tal manera que pocs territoris europeus dels que conformaren la Monarquia Hispànica adquiriren un nivell tan intens d'hispanització, en el sentit ample del terme, com el regne de Sardenya. Sens dubte, a finals del segle XVII, havia arribat a assolir unes fites d'integració amb els territoris ibèrics que el convertiren en una extensió, per molt pobre que fóra, dels mateixos.

Els punts fonamentals de la política de Ferran el Catòlic en Sardenya varen trobar la més clara i precisa exposició en una sèrie d'instruccions que des de 1481 el sobirà va enviar als virreis i a altres grans oficials.⁴³ Les primeres, adreçades, entre d'altres, al virrei Eximèn Pérez Escrivà de Romaní en 1481, varen ser analitzades i publicades per F. Loddo.⁴⁴ Pròpiament no són instruccions de principi d'un virregnat, ja que la presa de possessió s'havia produït en 1479, i a més formaven part d'un paquet en el que figuraven també com a destinataris el Governador del Cap del Logudor, el Mestre Racional i el Procurador Reial.⁴⁵ La importància, però, de totes aquestes instruccions radica en que es donaren en el context de la convocatòria i reunió d'unes Corts molt especials.⁴⁶ Foren les primeres del regnat de Ferran el Catòlic, les primeres presidides per un virrei i les primeres que adoptaren, no per casualitat, pràctiques i estils parlamentaris de les Corts dels territoris peninsulars, especialment de Catalunya i València.⁴⁷ El paquet d'instruccions constitueixen la primera manifestació de la voluntat del rei d'enllestir reformes administratives, econòmiques i polítiques.

Les línies principals de la política del Catòlic, ja anticipades en les instruccions de 1481, varen ser confirmades amb les instruccions enviades al virrei Ignacio López de Mendoza, pocs mesos després de la seua arribada a Sardenya el 23 de desem-

⁴² El primer serà el lletrat Francesc de Vico en 1626, anys més tard, en plena Guerra dels Segadors, s'incorporarà en una plaça de "capa i espasa" un noble, Jordi de Castellví. Sobre l'origen dels "provincials" del Consell d'Aragó vid. J. Arrieta, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1994; sobre Vico vid. F. Manconi, "Un *letrado* sassarese al servizio della Monarchia Ispanica. Appunti per una biografia di Francesco Ángel Vico y Artea" en B. Anatra i G. Murgia, *Sardegna, Spagna, Mediterraneo dai Re Cattolici al Secolo d'Oro*, Carocci, Roma, 2004, pp. 291-333; sobre Castellví, P. Tola, *Dizionario biografico degli uomini illustri di Sardegna*, a cura de M. Brigaglia, Ilisso, Nuoro, 2001, vol. I, pp. 326-328.

⁴³ A. Mª Oliva i O. Schena, *I Parlamenti dei Viceré Giovanni Dusay e Ferdinando Girón de Rebolledo (1495, 1497, 1500, 1504-1511)*, Consiglio Regionale della Sardegna, Cagliari, 1998, p. 43.

⁴⁴ F. Loddo Canepa, "Alcune istruzioni inedite del 1481 nel quadro della politica di Ferdinando 2. in Sardegna", en *Archivio Storico Sardo*, vol. 24 (1954), pp. 3-32.

⁴⁵ A. Mª Oliva i O. Schena, op. cit., nota 43, p. 44.

⁴⁶ Aquest Parlament fou publicat per A. Era, *Il Parlamento Sardo del 1481-1485*, Giuffrè-Editore, Milano, 1955.

⁴⁷ Sobre aquesta qüestió vid. A. Mattone, "Corts Catalane e Parlamento Sardo (XIV-XVII secolo): Analogie giuridiche e dinamiche istituzionali", en *Aragón. Historia y Cortes de un Reino*, Zaragoza, 1991, pp. 133-142. Treball publicat també en *Rivista di storia del diritto italiano*, LXIV (1991), pp. 19-44; i Guia, "Los estamentos sardos...", op. cit., nota 36.

bre de 1488.⁴⁸ Hi ha un aspecte en aquestes instruccions que tornarem a trobar posteriorment en altres, fins i tot en les lliurades per Carles d'Àustria, objecte d'aquest treball. Es tracta de les recomanacions de no interferir amb la tasca de Procurador Reial, el màxim responsable de la gestió del Real Patrimoni. Era una de les limitacions que hauran d'assumir els virreis malgrat els pomposos termes del seu nomenament. A banda s'insisteix molt en les funcions que havia de dur a terme el Mestre Racional en la capbreuació i recaptació dels drets de la Monarquia. Hi ha per tant una preocupació per consolidar la jurisdicció reial en un territori que havia estat trasbalsat durant molt de temps pel procés de conquesta i on s'havia assistit a una continua redefinició de la geografia de jurisdiccions feudals i reials.

La mort de López de Mendoza, l'1 de juliol de 1491, sense haver pogut dur a terme les recomanacions reials, obria el camí al virregnat de Joan Dusay que arribarà a l'illa el 5 d'octubre de 1491.⁴⁹ El nou virrei venia precedit per l'enviament al Mestre Racional i al Procurador Reial de sengles instruccions⁵⁰ sobre matèries de caràcter econòmic, en el marc de la seua política del *redreç*. Els temes principals abordats repetien les recomanacions de 1481 i 1488, insistint en la necessitat de disposar d'un quadre detallat de totes les rendes, drets i emoluments del Regne per aconseguir una correcta administració i per establir de manera clara la consistència del Patrimoni Reial. La intervenció s'encaminava també a la revisió dels títols d'algunes possessions feudals considerats il·legítims, i contra l'apropiació per les ciutats reials de drets i regalies de la Corona.⁵¹ Les últimes instruccions publicades d'aquest regnat són les enviades per Ferran el Catòlic, des de Granada, a Joan Dusay, amb data d'1 d'abril de 1492.⁵² Tampoc eren les primeres que havien estat lliurades a aquest virrei, ja que l'1 de setembre de l'any anterior, poc després del seu nomenament, s'havien redactat unes altres que insistien en l'ordenament del Patrimoni Reial, en aquest cas a propòsit de l'administració de les salines i el comerç de la sal.⁵³ Aquestes instruccions de 1492, redactades en català, són una continuació natural de les anteriors i al mateix temps repassen les primeres actuacions del virrei des de la seua arribada a Sardenya. Actuacions que rebien el beneplàcit reial de manera molt explícita.⁵⁴

Segons L. Rogier de la lectura de totes aquestes instruccions de l'època de Ferran el Catòlic es pot concloure que formen part d'un ample projecte de reformes en-

⁴⁸ L. Rogier, "Istruzioni di Ferdinando il Cattolico al Viceré Don Ignazio Lopez de Mendoza (1488)", en *Studi storici e giuridici in onore di Antonio Era*, Ed. CEDAM, Padova, 1963, pp. 337-351.

⁴⁹ Mateu, *Los Virreyes*, op. cit., nota 8, vol. I, pp. 159-164

⁵⁰ L. Rogier, "Memoriale del Re Ferdinando 2. riguardante alcuni problemi amministrativi della Sardegna (1491)", en *Cagliari Economica*, n. 8, 1961, pp. 14-22.

⁵¹ A. Mª Oliva i O. Schena, op. cit., nota 43, p. 47.

⁵² G. Todde, "Istruzioni di Ferdinando il Cattolico a Giovanni Dusay per il buon governo dell'isola di Sardegna: documenti inediti", en *Nuovo bollettino bibliografico sardo e archivio tradizioni popolari*, vol. 4 (1959), pp. 3-6.

⁵³ J. Mateu, citant a M. Pinna (*Indice dei documenti cagliaritari del regio archivio di Stato dal 1323 al 1720*, Tip. Commerciale, Cagliari, 1903) diu que estan en Archivio di Stato di Cagliari (ASC), Antico Archivio Regio (AAR), vol. B-4, p. 69v (Mateu, op. cit., nota 8, vol. I, p. 160).

⁵⁴ Les paraules del monarca, en tot el text de les instruccions, són molt laudatòries. A títol d'exemple: "...Haveu fet molt bé de fer hi justícia expeditament e axí en semblants casos e altres que venren esser necessari ab promptitud provehir hi", G. Todde, "Istruzioni", op. cit., nota 52, p. 5.

caminades a un major control de la monarquia sobre Sardenya, especialment en qüestions econòmiques i financeres però també polítiques. Rogier, citant Loddo Canepa, afegeix que el sobirà no intentava realitzar canvis radicals en l'administració, però sí que, mitjançant aquestes provisions, “*si riformano, si riordinano e si disciplinano opportunamente le funzioni e gli organi*” administratius.⁵⁵

Segons F. Manconi durant la primera meitat del segle XVI el llarg govern d' Antoni Folch de Cardona (del 1534 al 1549)⁵⁶ fou crucial per a la trajectòria política del regne de Sardenya ja que tornà a prendre força, gràcies a la gestió d'aquest virrei, la política de gran dirigisme reial que havia estat inaugurada amb el Catòlic. Manconi feia aquestes consideracions en analitzar les instruccions que Carles V li lliurà el 31 de març de 1534.⁵⁷ Calia recuperar les posicions de poder assolides amb el rei Ferran ja que en els primers anys del regnat de l'Emperador una certa relaxació de la “presència política” de la monarquia havia permès a les élites locals recupar un espai polític preeminent i consolidar, en llur benefici, posicions econòmiques, adquirides a sovint en perjudici dels interessos patrimonials i institucionals de la Corona.⁵⁸ Les instruccions consten de 61 capítols, a través dels quals es desgrana tota una casuística de qüestions molt concretes que tenen el comú denominador esmentat: el reforçament del control de la Monarquia sobre el territori. Aquesta individualització de problemes impedeix que el text pugui ser comparat textualment amb altres anteriors i posteriors. Sols en molt pocs casos es poden trobar recomanacions de caràcter genèric d'aplicació atemporal. Sens dubte aquestes instruccions s'adequaven a la conjuntura immediata en quasi tots els seus apartats. Des de la necessitat de lliurar ternes per a la provisió de molts oficis, fins la vigilància del bon funcionament de l'administració reial en l'esfera econòmica, passant pel control de tots els grans oficials del rei, els capítols van marcant a Cardona el que havia de fer de manera imminent. La inquisició provoca altre capítol en el que es pretén tant una consolidació del Tribunal com una vigilància de que els seus familiars actuen correctament. També hi ha una especial atenció als problemes que la jurisdicció eclesiàstica podia produir emparant els delinqüents; un problema el de la delinqüència que s'està generalitzant i motiva també altres instruccions a fi d'assegurar la seua repressió. Una delinqüència que afecta, a més, al principal negoci del regne: l'exportació de cereals que es recomanava vigilar igual que la d'altres productes importants per a l'economia de l'illa. Una preocupació per l'ordre públic que té el seu complement amb una preocupació per la defensa del territori; en definitiva es tractava d'*espais comuns* de qualsevol instrucció de la Monarquia en altres territoris. El respecte dels furs i de la legislació del regne figura genèricament en un dels darrers capítols, essent l'últim el que anys més tard es convertirà en un dels primers en altres instruccions: la presentació dels títols del seu nomena-

⁵⁵ Rogier, op. cit., nota 48, p. 344. La cita que fa de Loddo és de l'obra citada en la nota 44, i de les pàgines. 438-439.

⁵⁶ J. Mateu, op. cit., nota 8, vol. I, pp. 183-185.

⁵⁷ F. Manconi, “Le istruzioni di Carlo V al viceré Cardona per il governo della Sardegna (1534)”, en *Dal mondo antico all'età contemporanea. Studi in onore di Manlio Brigaglia*, Carocci, Roma, 2001, pp. 373-395.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 373.

ment com a Virrei a tots aquells sobre els que havia de governar. S'afegia a més, com a colofó, de manera quasi subliminar la necessitat de mantenir una estreta correspondència amb el monarca per a rebre contínuament les ordres corresponents; en definitiva s'evidenciava la mediatitzada capacitat de maniobra que els virreis hauran d'assumir en aquest i en qualsevol altre regne.⁵⁹

Les següents instruccions localitzades són les ja esmentades i adreçades a Álvaro de Madrigal en 1556.⁶⁰ No havia passat massa temps des de les instruccions a Cardona però malgrat això no hi han inèrcies de redacció i els canvis textuals són totals: Els problemes de fons, però, són els mateixos i podem identificar-los, com ara la defensa, l'administració i gestió del Patrimoni Reial, el control sobre l'exportació de cereals, la correcta administració de la justícia, la consecució de l'ordre públic, etc. A diferència de les instruccions de Cardona, en les de Madrigal els formalismes protocol·laris i els *espais comuns* estan avançant respecte al desordre i la minuciositat *conjuntural* de totes les instruccions anteriors. És cert que encara s'adopten fórmules textuals un tant diferents de les utilitzades per als virreis de València o Catalunya, però van apropant-se a la *manera* comuna i anuncien el que serà el format i sobretot el fons de instruccions futures: donar a conèixer al virrei la realitat social, política, institucional del territori que anava a governar; advertir-li de les coses que no podia fer malgrat els termes del seu nomenament; recomanar encaridament la consecució de l'ordre públic; prevenir la defensa contra un atac exterior, etc.

Un parèntesi historiogràfic, almenys des de la perspectiva de les limitacions informatives del qui subscriu, ens porta a un altre segle i un altre monarca. Durant el regnat de Carles II, en 1686, es publica una pragmàtica que d'alguna manera podríem considerar unes instruccions per al millor exercici del govern per part dels virreis.⁶¹ Es tracta, clar està, d'un document públic del monarca i rubricat pels membres del Consell d'Aragó i per tant no és una instrucció reservada. És cert que aquest tipus de pragmàtiques sovintejaven i que el seu contingut generalista no hauria de justificar la seua inclusió en la relació que estem analitzant, però una sèrie de circumstàncies ens mouen com a mínim a donar fe de la seua existència. La data de la seua promulgació, el 20 de novembre de 1686, té lloc uns dies després del nomenament d'un nou virrei per Sardènia. En efecte, Nicolau Pignatelli Aragó, duc de Monteleón havia estat nomenat virrei el 10 d'octubre de 1686 encara que no prendria possessió del càrrec fins el 5 de maig de 1687. Mentrestant hauria actuat com a virrei interí Josep Delitala i Castellví, Governador de Càller i de Gallura, interinitat que venia exercint des d'abril de 1685.⁶² Conseqüentment la pragmàtica fou promulgada des de Madrid exercint el càrrec un virrei interí que no tenia per què protestar

⁵⁹ "... y continuamente nos escrevid ... de las cosas y estado deste ... Reyno ... remitiendo vuestras letras a nuestro Secretario ... que ternà cuydado de ... embiaros la respuesta", ibidem, p. 395.

⁶⁰ Buyreu, op. cit., nota 31, pp. 92-97, on analitza les instruccions; i pp. 151-161, on transcriu el text.

⁶¹ Es tracta de la "Pragmática sobre diferentes materias tocante al mejor gobierno y alivio del Reyno de Cerdeña" del 20 de novembre de 1686. Aquest document fou publicat per F. Loddo Canepa en "Due complessi normativi regi inediti sul governo della Sardegna (1686-1755)", en *Annali delle Facoltà di Lettere, Filosofia e Magistero dell'Università di Cagliari*, vol. XXI, 1993, pp. 257-363.

⁶² J. Mateu, op. cit., nota 8, vol. II, pp. 166-170.

d'una actuació que segurament hauria estat considerada una desautorització per part de qualsevol altre virrei titular. La Pragmàtica, a més, fou coneguda per aquell qui havia de regir el govern abans de la seua partença. El decret reial consta de 38 capítols, a través dels quals es passa revista a molts arguments que podem trobar en les anteriors instruccions reservades: el respecte de les lleis i furs locals, la recopilació de lleis, el control dels delinqüents i de les “*Bandosidades*”, les relacions amb l'església i el Sant Ofici, els problemes defensius, l'exportació de cereals, la promoció d'activitats econòmiques en l'agricultura, la pesca del coral, la constitució d'alma-dra-ves, el comerç marítim, la fundació de noves poblacions, la concessió de feus en territoris reials, la renovació dels ensenyaments universitaris, etc. Hi ha de tota manera un tarannà reformista que no és casual, ni anecdòtic, ja que per les mateixes dates es publiquen una sèrie de disposicions virregnals⁶³ que anuncien el pregó del Duc de Sant Joan, document emblemàtic en la història del reformisme a la Sardenya del segle XVIII. En ell abordava, dividint-les en quatre seccions, tota una sèrie de matèries civils, criminals, militars i agrícoles.⁶⁴

Precisament el Duc de Sant Joan,⁶⁵ darrer virrei de Carles II, fou el destinatari d'unes instruccions, analitzades i publicades per Giampaolo Tore.⁶⁶ Aquests advertiments possiblement foren la minuta prèvia a les veritables instruccions ja que no porten data ni figura el seu destinatari. No hi ha dubte, però, que es varen redactar al si del Consell d'Aragó, en setembre de 1699, i que anaven adreçades al Duc de Sant Joan. En total consten de 53 capítols i conclouen amb dues notes finals que aporten, entre altres qüestions, informacions molt precises i personals sobre els ministres reials, tant els pertanyents a la Reial Audiència, com els que governen el Patrimoni

⁶³ Cal citar, com a mínim, les disposicions acordades durant els virregnats del Comte de Fuensalida, entre 1682-83, del Duc de Monteleón, entre 1687-1690, i del Comte d'Altamira, entre 1690-1696, que són un clar precedent del Pregó del Duc de Sant Joan.

⁶⁴ *Pregón General mandado publicar por el Excelentissimo señor Don Fernando de Moncada, duque de San Juan, etc, virrey, Lugarteniente y Capitán General del presente Reyno de Zerdeña. Sobre todas las materias pertenecientes a la buena administración de Iusticia, fácil, y más breve despacho de las causas, así civiles como criminales; aumento de la Agricultura; prohibición de armas; privilegios exempciones y obligaciones de los soldados, y Labradores... Año 1700 (A.S.C., AAR, C5 Pregoni, 395r-427v, 23-VIII-1700, exemplar imprès en 1726). La reimpressió d'aquest pregó en 1726 i en 1780, en edició bilingüe italià-castellà, denota el fet de la seua importància. Vid. A. Mattone, “Istituzioni e riforme nella Sardegna del Settecento”, en *Dal trono all'albero della libertà: trasformazioni e continuità istituzionali nei territori del Regno di Sardegna dall'antico regime all'età rivoluzionaria. Atti del convegno*, Torino 11-13 settembre 1989. Roma, 1991, pp. 325-419, p. 337.*

⁶⁵ El Duc de Sant Joan va ser el darrer virrei de Carles II i el primer de Felip V, allargant-se el seu virregnat entre 1699 i 1703, vid. J. Mateu, op. cit., nota 8, pp. 197-204. Els títols de Capità General i de Lloctinent General estan registrats en ASC, AAR, H51, *Registre de privilegis*, 46r-55v, 30-IX-1699. El cerimonial utilitzat en la segona presa de possessió, que després serà conservat durant tota l'època dels Savoia i que documentalment es pot avançar a la presa de possessió del Marqués de Camarasa en 1666, es conserva en ASC, AAR, Busta 195-2, *Autos de la posesión tomada del presente Reyno de Sardenya por el Excelentissimo Señor Don Pherdinando de Moncada, Aragón, la Cerda, Duque de San Juan Virrey y Capitan General de este dicho Reyno en nombre y por parte del Rey Nuestro Señor Don Phelippe Quinto de este nombre*.

⁶⁶ G. Tore, “Avvertenze al Duca di San Giovanni, viceré di Sardegna prima di entrare in Carica (1699)”, en *Archivio Storico Sardo*, vol. XXXI, Cagliari, 1980, pp. 197-235.

Reial. Aquest últim detall converteix les instruccions en un document de gran valor per analitzar la problemàtica política del govern de Sardenya a les acaballes del regnat de Carles II.⁶⁷ Després d'un breu preàmbul en el que se li recomana desconfiar dels aduladors i tractar a tots els ministres per igual, els advertiments entren directament a indicar-li la necessitat de mantenir una bona relació amb el seu Consell Polític, amb el que haurà de comptar per qualsevol decisió important, ordenant-li al mateix temps la necessitat de fixar hores d'Audiència.⁶⁸ Aquests capítols dedicats a l'administració de justícia són nombrosos (al voltant d'uns 34) i tracten, a més, del necessari seguiment de les causes pendents, tant civils com criminals, i de la urgència de resoldre-les; de la conveniència d'informar-se dels bandits que existeixen en el regne; de la utilitat de publicar nous pregons en persecució de delinqüents;⁶⁹ o de mesures concretes per evitar els robatoris de bestiar o el contraban. Les instruccions també dediquen un gruixut nombre d'apartats a qüestions de caràcter econòmic, les quals no sempre es poden individualitzar de l'exercici de la justícia pel component de control fiscal, i per tant de persecució de frauds, que tenien les recomanacions. Quasi totes giren al voltant del Reial Patrimoni i dels ingressos i despeses que li estaven consignades, amb un interès especial per l'estat de la Tresoreria reial. Com era d'esperar, el control sobre la producció i comercialització dels cereals, la principal activitat econòmica del regne, motiva alguns capítols. El final de les instruccions dona fe de l'ambient enrarit que hi havia entre les élites locals en vigílies del conflicte successor; la cita que fa de Vicent Bacallar i Sanna, *don Vicentico*, i de les seues activitats és tot un símbol.⁷⁰

Guiant-nos pels nostres coneixements, i puc estar deixant de costat algun estudi important, ens transferim a un nou escenari, l'anomenat període austríac de Sardenya. Abans però d'entrar a analitzar les instruccions objecte d'aquest treball cal fer una petita reflexió historiogràfica. No fa gaire en sengles estudis sobre la guerra de

⁶⁷ *“Le Avvertenze che pubblichiamo sono scritte sotto forma di consigli e raccomandazioni, più che di istruzioni vere e proprie; esse hanno quindi carattere informale non provenendo direttamente (o meglio non essendo emanate) dal sovrano, ma ciò non di meno hanno rilevante interesse per il loro carattere riservato e confidenziale e perché mostrano come si doveva esplicitare sul piano pratico il potere viceregio nelle varie materie ritenute di più urgente interesse, agli inizi della sua attività di governo”*, ibidem, pp. 200-201.

⁶⁸ Aquesta recomanació també és reiterada després en un altre capítol: *“...es de la obligación de los señores Virreyes que cada semana, el jueves por la tarde, tengan verbal en su palacio, asistiéndoles el Regente, ...es verdad que eran de cansancio y trabajo para los virreyes, pero de sumo consuelo para los pobres”*, ibidem, pp. 226-227.

⁶⁹ *“Todos los señores virreyes en el ingreso de su gobierno mandan que se hagan nuevos pregones ... para la buena administración de la justicia, quietud pública y extirpación de los delitos”*, ibidem, p. 222.

⁷⁰ *“Conviene poner en la inteligencia a Su Excel. que el Señor conde de Montellano con su gavinete que formó del médico Juan Baptista Bologna, del juez don Francisco Quesada, de don Vicente Bacallar, de don Vicentico Bacallar y del doctor don Diego Carola, con los influxos destos en las materias de las Cortes, desasonó la maior parte y la más lucida noblesa del Reyno que la ultrajó con los Consejos de los referidos y si los ofendidos se conociessen que Su Excelencia les da oydo a estos del gavinete que le echaron a perder la reputación al conde de Montellano, no hirta con quietud el gobierno; Su Excelencia no ha menester de consejo a vista de esta advertencia”*, ibidem, pp. 230-231.

successió⁷¹ vaig apuntar algunes idees sobre la Història de Sardenya i el seu difícil encaix tant en la historiografia espanyola com en la italiana. Problema que es fa més evident quan es tracta del període de la Guerra de Successió a la Corona Espanyola. Una guerra que per a Sardenya acaba realment en 1720 quan, després d'un nou enfrontament entre els que varen ser aspirants a aqueixa Corona, el regne sard passà a mans dels Savoia. Dels primers vint anys del segle XVIII sols alguns fets aïllats han merescut l'interès dels estudiosos, generalment més atrets per la vessant internacional dels conflictes europeus que no pas pels fets interns. La historiografia local tampoc ha abordat massa aquest període quedant com una espècie de zona de ningú entre aquells que han privilegiat llurs investigacions sobre l'encaix del regne de Sardenya al si de la Monarquia Hispànica i aquells altres que, elevant quasi a categoria d'acta de naixement la cessió als Savoia, s'han centrat en la trajectòria del regne sard des de 1720 fins la seua dissolució en 1847. Malgrat tot existeixen obres generals que aporten valuoses síntesis sobre el període.⁷² Pel seu valor documental, l'obra de Vicente Bacallar, un dels personatges més emblemàtics de l'època, ocupa un lloc destacat entre les fonts bibliogràfiques. Juntament al text de Bacallar⁷³ també resulten d'interès les referències que sobre els esdeveniments ocorreguts en Sardenya s'incorporen en l'obra de F. de Castellví.⁷⁴ De tot aquest període, possiblement han estat els anys de l'etapa austriacista o austríaca els menys estudiats.⁷⁵ Feia anys Lodo Canepa ho atribuïa a la falta de documentació als arxius de Sardenya. Documen-

⁷¹ L. Guia Marín, "Ruptura i continuïtat de la Corona d'Aragó a Sardenya arran de la Guerra de Successió", en *L'Apostol Catalana a la Guerra de Successió 1705-1707*, Museu d'Història de Catalunya - Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2007, pp. 403-414; i "Un destino imprevisto para Cerdeña. De los Habsburgo a los Saboya", en *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Fundación Carlos de Amberes - Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, Madrid, 2007, pp. 755-784.

⁷² Entre elles, Anatra, "Corona e Ceti privilegiati nella Sardegna Spagnola" en B. Anatra-R. Puddu-G. Serri, *Problemi di Storia della Sardegna Spagnola*, Ed. Democratica Sarda, Cagliari, 1975, pp. 9-132; i *La Sardegna dall'unificazione aragonese ai Savoia*, Ed. UTET, Turín, 1987; B. Anatra, A. Mattone, R. Turtas, *Storia dei Sardi e della Sardegna*, vol. III, *L'Età moderna. Dagli Aragonesi alla fine del dominio spagnolo*, Ed. Jaca Book, Milano, 1989; L. Scaraffia, *La Sardegna Sabauda*, Ed. UTET, Torino, 1987; i G. Sotgiu, *Storia della Sardegna Sabauda*, Ed. Laterza, Bari, 1986. També l'obra de F. Lodo, *La Sardegna dal 1478 al 1793, Vol. 1. Gli anni 1478-1720*, Ed. Gallizzi, Cagliari, 1976.

⁷³ V. Bacallar y Sanna, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, El Animoso, por Don Vicente Bacallar y Sanna, Marqués de San Felipe*, Edició i estudi preliminar de Carlos Seco Serrano, Biblioteca de Autores Españoles, Madrid, 1957.

⁷⁴ F. Castellví, *Narraciones Históricas* (I, II, III y IV), Ed. Fundación Elfas de Tejada y Erasmo Pèrcopo, Madrid, 1997-2002.

⁷⁵ Sobre el període: G. Pala, *L'occupazione austriaca della Sardegna attraverso alcuni documenti del British Museum*, Gia, Cagliari, 1978; i P. Voltes Bou, "Aportaciones a la Historia de Cerdeña y Nápoles durante el dominio del Archiduque Don Carlos de Austria", en *Estudios de Historia Moderna*, I, 1951, pp. 48-128. Més recentment M. Döberl, "'Es menester conservar los buenos y abatir los malos'. La situazione nel regno di Sardegna nel 1711 descritta e analizzata da Juan Amor de Soria", *Cooperazione Mediterránea*, 1-2, Cagliari, 2003, pp. 183-217, i "La visita generale di Marcos Marañón y Lara nel regno di Sardegna (1714-1715). Un breve periodo di riforme sotto il governo degli Asburgo austriaci", en *Estudis*, 33, València, 2007, pp. 225-253; i F. Manconi, "Cerdeña a finales del siglo XVII-principio XVIII: una larga crisis de casi medio siglo", en *Estudis*, 33, València, 2007, pp. 27-44.

tació que hauria desaparegut, segons ell, de la mà de l'administració austríaca.⁷⁶ Això fa que siguin relativament interessants els dietaris i narracions, algun dels quals transcendeix aquests anys.⁷⁷ G. Murgia ha publicat un estudi sobre aquests tipus de fonts i remarca el buit historiogràfic,⁷⁸ sols compensat per la sèrie d'informes, com el que ell analitza, que s'elaboraren en la cruïlla de 1717-20.⁷⁹

El pas de Sardenya a la causa austríacista en 1708 obria un període que s'allargà fins 1717, en el qual l'illa va ser governada per cinc virreis⁸⁰ nomenats successivament des de Barcelona i Viena. El comte de Cifuentes⁸¹ protagonitzaria el primer i controvertit⁸² mandat en el marc d'una continuïtat *constitucional* del regne sard que pareixia no patir cap trasbalsament en el seu context jurídic i institucional. Fins i tot el manteniment per part de Carles d'Àustria del Consell d'Aragó⁸³ en Barcelona, contribuïa encara més a perpetuar aquesta situació.⁸⁴ Per contra la crispació al si de les élites locals estava lluny de controlar-se malgrat la neutralització dels borbònics; en les pròpies files austríacistes hi havien faccions irreconciliables i el virrei no es mantenia neutral. La necessitat d'evitar una agudització dels problemes interns⁸⁵

⁷⁶ Sens dubte una part de la documentació es troba als Arxius de Viena, però cal considerar també el fons *Consiglio di Spagna* (CS) de l'*Archivio di Stato di Napoli* (ASN).

⁷⁷ Entre aquesta producció: A. Era, "Diari sardi inediti degli anni 1708, 1717-18, 1720", en *Studi Storici in onore di Francesco Loddo Canepa*, G. C. Sansoni, Firenze, 1959, vol. II, pp. 217-236. Sobre els mateixos textos, N. Pena, "Dos relaciones de sucesos sobre la toma de Cerdeña (1708)", en *Encuentro de Civilizaciones (1500-1750): Informar, narrar, celebrar*, Ed. A. Paba, Universidad de Alcalá, Madrid, 2003, pp. 352-364.

⁷⁸ G. Murgia, "La Sardegna durante la dominazione austriaca in una relazione di un anonimo, precursore del riformismo sabaudo nell'isola", *Annali della Facoltà di Scienze della Formazione dell'Università di Cagliari*, Nuova Serie vol. XXVII (2004), pp. 169-236.

⁷⁹ Són informes en bona mesura destinats al futur rei de Savoia. Informes que aporten una descripció molt detallada, tant de l'estructura política i institucional del regne com dels seus recursos econòmics i humans. D'aquesta producció cal destacar una relació publicada per L. Del Piano ("Una relazione inedita sulla Sardegna nel 1717", *Archivio Storico Sardo*, XXIX, Cagliari, 1964. Paral·lelament també s'elaboren relacions al si de l'administració borbònica. Tal és el cas de l'informe lliurat pel Fiscal Criminal de l'Audiència de Sardenya, Don Pedro Gerónimo de Quintana el 28 de juny de 1718. Aquest informe ha estat analitzat per J. A. Pujol Aguado en el seu treball "España en Cerdeña (1717-1720)", *Studia Historica. Historia Moderna*, vol. XIII, Salamanca, 1995, pp. 191-214.

⁸⁰ J. Mateu, op. cit., nota 8, pp. 215-232.

⁸¹ Els títols de Cifuentes com a Lloctinent i Capità General estan en ASC, AAR, H53, *Registre de privilegis*, pp. 183v-191r. La solemne presa de possessió tindria lloc l'1 d'octubre seguint el mateix ceremonial dels virreis de Carles II (ASC, AAR, Busta 196-3, *Acti di possesso*, 1-X-1708).

⁸² M. Döberl, "Es menester", op. cit., nota 75, pp. 408 i ss.

⁸³ Sobre els darrers anys del Consell d'Aragó, V. León, "El Consejo de Aragón austracista, 1707-1713", en R. Ferrero - L. Guia (eds.), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una Monarquia Composta*, Universitat de València, 2008, pp. 239-261.

⁸⁴ L. Guia, "Ruptura i continuïtat", op. cit., nota 71, pp. 186 i ss.

⁸⁵ És simptomàtic que es decretés que l'Audiència fos la destinatària de la magistratura virregnal en cas de vacant per temor que el Governador de Càller hagués d'ocupar-la de manera interina: "Para que puedan repararse los grabes incombienientes ... en que el Gobernador o Presidente de la Ciudad de Càller suceda en los cargos de la Vice Regia nos ha parecido combeniente dar esta anticipada providencia mandándoos (como lo hazemos) que en caso de acontecer este accidente quede essa nuestra Real Audiencia atendiendo en lo politico y militar de toddo esse nuestro Reyno con título de Gobernante" (ASN, CS, *Diversorum Sardiniae* (DS), vol. 15, 24-VI-1709, pp. 20v-21r). J. Amor de Soria dirà del governador: "...la Casa del Marques de la Guardia que también lo es del Rey, tiene tan insuperable oposi-

durà al rei Carles a substituir a Cifuentes i fer-lo tornar a Barcelona juntament amb el seu germà, el Comte de Montesanto, futur Marqués de Villazor i cap d'una d'aqueixes faccions. El nomenament del Comte de Fuentes com a Lloctinent i Capità General es produïa el 24 d'abril de 1710.⁸⁶ El mateix dia es signaven unes extenses Instruccions reservades⁸⁷ adreçades a un virrei que havia tingut molt poca experiència de govern.⁸⁸ Finalment el 4 de maig prenia possessió en Càller.⁸⁹

El problema més greu al que hauria de fer front, un més després de la seua presa de possessió, fou l'intent per part d'una expedició borbònica, en la que estava el propi Bacallar, de recuperar Sardenya a la causa de Felip V.⁹⁰ Aquest fet, encara que la invasió va fracassar, marcarà el govern de Fuentes que durant tot el seu mandat tindrà la percepció, i així ho transmetrà a la Cort, que podia ser imminent una nova invasió.⁹¹ Conseqüentment les seues accions de govern s'encaminaren a aconseguir una millor defensa del territori i a evitar que els partidaris de Felip V es mobilitzaren amb l'ajuda d'agents exteriors. Un activisme borbònic que podia trobar en la carestia de cereals, a causa sobretot de l'especulació i el contraban, un bon aliat. Un contraban que per altra banda era difícil de perseguir sense generar animadversió entre els propis austriacistes.⁹² A més les tradicionals lluites de bàndols a nivell local adquiriren una dimensió política i qualsevol mesura de repressió havia de fer-se arrellegant-se amb un d'aquests grups, tot i que aquestes aliances eren d'una gran fragilitat.⁹³ Fuentes tingué, durant gran part del seu mandat, un estret col·laborador. Es

zión con la antezedente (es refereix a la de Villazor) *que en el conozimiento de sus pocas fuerzas para contrastar séquito y poder de Montesanto, se unió así el numero de malcontentos del Gobierno del Conde de Cifuentes, haziéndose Cabeza de ellos*" (Döberl, "Es menester", op. cit., nota 75, p. 200). Per contra aquell qui ocupava el càrrec de Regent era Martín Valonga, home poc resolutiu però honest. D'ell s'hauria dit, uns anys abans, aquest judici: "*Don Martín Valonga es hombre letrado y justo, pero a dado con conciencia escrupulosa*" (Tore, op. cit., nota 66, pp. 229 i 232).

⁸⁶ Els títols es poden consultar en ASN, CS, Officialium Sardiniae (OS), vols. 133, pp. 83v-92v, i 134, pp. 45r-47v. Així mateix, amb la mateixa data, es comunicava el nomenament a Cifuentes, a l'Audiència, als Estaments, al Virrei de Nàpols i al Governador de Milà (ASN, CS, DS, vol. 15, pp. 67r-86v).

⁸⁷ Apèndix.

⁸⁸ Döberl, "Es menester", op. cit., nota 75, pp. 187-188.

⁸⁹ Mateu, op. cit. nota 8, vol. II, p. 218.

⁹⁰ Sobre l'intent d'invasió de 1710, Döberl, "Es menester", op. cit., nota 75, pp. 188-190. A més és interessant contrastar les notícies de Bacallar i de Castellví (Bacallar, op. cit., nota 74, pp. 194-196 i Castellví, op. cit., nota 75, volum III, pp. 80-81).

⁹¹ Döberl, "Es menester", op. cit., nota 75, 191-196.

⁹² Pocs anys abans un dels punts on s'efectuava aquest contraban estava sota el control del Marqués de la Guardia, austracista però amb amics en el bàndol borbònic: "*En Puerto Escus, que es la Almadrava de Don Antonio Francisco Jinovés, dicen que hai mucha fragua en esta materia y por donde se introducen en Iglesias muchos generos con fraude de las Aduanas*" (Tore, "Avvertenze", op. cit., nota 66, p. 228). Per les mateixes dates d'aquestes advertències Genovés aconseguia el seu títol de Marqués de la Guardia (ASC, AAR, H51. *Registre de privilegis*, pp. 68r-71v, 30-IV-1700).

⁹³ L'anomenat *Estat* de Gandia o *Estat* d'Oliva fou un dels escenaris d'aquests conflictes, especialment la localitat d'Ozieri. Un *Estat* confiscat per ser el duc de Gandia borbònic i transferit al Marqués de Tarazona, un ferm austracista. El marqués de Tarazona, Lluís Melchior de Borja, no era un altre que el germà del duc de Gandia. Castellà d'Ambres havia obert les portes d'aquesta Ciutat dels Països Baixos a la causa austracista. Sobre la qüestió vid. "Les rendes de Sardenya i l'exili valencià a la Guerra de Successió", en *Homenatge al Dr. A. Mestre, Saitabi*, Facultat de Geografia i Història, en premsa.

tractava de Juan Amor de Soria, Secretari d'Estat i Guerra del Regne de Sardenya,⁹⁴ que anys més tard ocuparia càrrecs de major responsabilitat a prop de l'emperador.⁹⁵ D'Amor de Soria són unes instruccions reservades per al seu successor, Manuel de Zayas, que finalment també foren adreçades al Comte d'Erill, successor de Fuentes en el virregnat. Aquestes instruccions d'Amor de Soria, analitzades i publicades per M. Döberl, constitueixen un document excepcional. Foren redactades a la seua tornada a la Cort i demostren un profund coneixement de la societat sarda. El nivell d'informació sobre els principals membres de les èlites territorials i locals és extraordinari, podríem afirmar que quasi policíac, i la descripció que fa del funcionament de les institucions del territori és exhaustiva.⁹⁶ D'alguna manera el tipus d'informació continguda a l'informe d'Amor de Soria és semblant a la de les notes finals de les advertències a Sant Joan publicades per Todde. En aquelles notes, com hem dit, hi havia una descripció en profunditat de les característiques humanes i professionals dels principals ministres reials en el regne sard.⁹⁷

El mandat de Fuentes fou breu a causa de la seua salut. Des de gener de 1711 havia estat demanant ser rellevat del càrrec. Finalment les seues peticions foren ateses i el 21 de juliol del mateix any fou nomenat com el seu successor Andreu Roger d'Erill, Comte d'Erill,⁹⁸ que prendria possessió el 8 d'agost.⁹⁹ Erill fou el destinatari d'unes noves instruccions reservades que rebria conjuntament amb els seus títols de virrei.¹⁰⁰ Aquestes instruccions seguien textualment quasi al peu de la lletra les que un any abans s'havien lliurat a Fuentes. Sols algunes petites variants donaven fe del pas del temps. És significatiu que la tornada a Barcelona d'Amor de Soria en març de 1711 amb els informes, que de primera mà degué presentar en la Cort, no provoqués novetats en les instruccions adreçades a Erill. També és cert, però, que les instruccions reials adreçades als virreis no foren mai tan explícites com l'escrit d'Amor. Caldria retornar a l'època de Ferran el Catòlic o a les instruccions adreçades a Cardona per Carles V per trobar, i no amb tanta intensitat, referències tan personalitzades a les èlites polítiques i socials. A més les instruccions lliurades a Fuentes responien realment als requeriments d'aquests tipus de documents: donar a conèixer al nou virrei la realitat social i política del territori que anava a governar, i marcar-li les línies generals per les quals havia de regir-se. Un any després, amb Erill, la situació de Sar-

⁹⁴ El seu nomenament es feu el 26 d'abril de 1710 i tornà a Barcelona en març de 1711 (Döberl, "Es menester", op. cit., nota 75, p. 185).

⁹⁵ Sobre la dimensió humana i política d'Amor de Soria em remet a les nombroses publicacions, citades per Döberl, de V. León Sanz i E. Lluch (ibidem, p. 184, nota 8).

⁹⁶ "Juan Amor de Soria describe la frattura che attraversava tutta l'isola, dalle città fino ai centri in campagna. Menziona i rappresentanti delle diverse cariche del regno, giudica sulla loro affidabilità politica, la qualità del loro lavoro e il loro zelo. Poi nomina il clero e i commercianti, describe le istituzioni politiche e giuridiche più importanti della Sardegna e parla delle entrate della Corona", ibidem, pp. 183-184.

⁹⁷ Tore, op. cit., nota 66, pp. 229-234.

⁹⁸ Els títols es poden consultar en ASN, CS, OS, vols. 133, pp. 122v-131v, i 134, pp. 76r-78v. També en ASC, AAR, H54, Registro de privilegios, pp. 10v-16r i 16r-18r. Amb la mateixa data, 21-VII-1711, es comunicava el nomenament als Estaments, a l'Audiència, als ministres del Reial Patrimoni, a la Junta Patrimonial, al Governador de Milà i al Virrei de Nàpols (ASN, CS, DS, vol. 17, pp. 57r-61r).

⁹⁹ Mateu, op. cit., nota 8, vol. II, p. 221.

¹⁰⁰ Apèndix.

denya continuava essent substancialment la mateixa i més tenint en compte que la guerra continuava. Parlem de coincidències textuais i caldria fer una reflexió sobre si poden detectar-se'n respecte a instruccions anteriors. Creiem sincerament que seria inútil capficar-se en aquesta qüestió. El conflicte, amb la dispersió de ministres i la *duplicitat* administrativa al servei d'un i altre candidat, no facilitava el recurs a precedents documentals que es pogueren conservar als arxius. Per contra la coincidència en els temes de fons amb altres instruccions, elaborades pels Habsburg de Madrid en les dues centúries anteriors, sí que és constatable.¹⁰¹

Les instruccions a Fuentes i Erill assenyalaven explícitament que eren lliurades al virrei amb els títols del seu nomenament i amb les cartes de presentació per a les principals institucions, que s'enumeraven. Entre aquestes sobresortien la Reial Audiència, el Reial Patrimoni i els Estaments. Encara que pogués ésser un estereotip la recomanació de respectar l'ordre constitucional¹⁰² adquiria un gran simbolisme en el context de la guerra. Successivament anaven precisant-se les tasques que havia de fer el virrei, en quin moment i de quina manera. El text evidenciava la poca autonomia que en realitat anava a gaudir: "*Los negocios*" hauria de despatxar-los amb la col·laboració del Regent i els Doctors de la Reial Audiència ("*los de gobierno i justicia*") i amb els oficials patrimonials ("*los de nuestro Real Patrimonio*"). El registre de totes les ordres reials hauria de portar-se al dia i dipositar-se "*en la sala de la Audiencia eo Cancilleria de esse Reyno*".¹⁰³ La major part de les instruccions giraven al voltant de les qüestions de govern i justícia, mentre que les referències a les rendes reials foren reduïdes encara que bàsiques.¹⁰⁴ Una de les possibles explicacions d'aquest desequilibri està en tota la sèrie d'instruccions i despatxos reials que sobre l'administració de les rendes reials i de les rendes confiscades s'havien ja lliurat i continuaven lliurant-se des de la Cort de Barcelona.¹⁰⁵

¹⁰¹ La coincidència de temes amb les instruccions al Duc d'Arcos (vid. nota 29) és simptomàtica.

¹⁰² "...guardándoles sus prehemincias y honras y los Privilegios, buenos y costumbres que tubieren", Apèndix, capítol 1. Al colofó es torna a dir: "*guardando los privilegios de los comunes y particulares de esse Reyno*".

¹⁰³ Apèndix, capítol 34.

¹⁰⁴ Apèndix, capítol 30. Tot i recomanar que controlés la gestió del Procurador, Tresorer i Mestre Racional, se li adverteix de no entremetre's en llurs competències, especialment les del Procurador.

¹⁰⁵ Entre d'altres, "*Instrucción del gobierno havéis de tener las personas de que se componen las Juntas de Sequestros de mi Reyno de Zerdeña en el buen régimen de los bienes de vuestras administraciones*", ASN, CS, DS, vol. 15, pp. 5r-13r, 29-V-1709. També és important el despatx reial adreçat a la Junta del Reial Patrimoni ordenant que el Procurador Reial no continués donant permisos d'exportació de cereals sense consultar amb tota la Junta (ASN, CS, DS, vol. 15, pp. 2v-3r, V-1709). Un cridada d'atenció al Procurador Reial que tenia altres contrapartides com l'ordre que se li dóna de no lliurar diners als virreis encara que els demanessin (ASN, CS, DS, vol. 15, pp. 52v-53r; i en ASC, Intendencia Generale (IG), 9 *Carte reali*, pp. 200r, 1-I-1710). Entre les disposicions de caràcter econòmic, però també militar, destaca la constitució d'una Caixa Militar per al manteniment de les tropes. S'havia ordenat la seua constitució el 18 de juny de 1711 i es reitera en setembre de 1712 (ASN, CS, D.S., vol. 17, pp. 188r-188v, 23-IX-1712). Per últim cal ressenyar les instruccions donades al Comte d'Erill per a demanar un Donatiu extraordinari: "*Instrucción que havéys de observar vos el Illustre Conde de Heril Primo lugar-teniente y Capitan General del Reyno de Cerdeña en cumplimiento del orden que os embio para pedir en esse Reyno el Donativo voluntario extraordinario*", ASN, CS, DS, vol. 17, pp. 172r-174r, 29-VIII-1712. Sobre aquesta darrera qüestió vid. L. Guia, "Un Regne sense Corts: Sardenya en la cruïlla dels canvis dinàstics de la Guerra de Successió", en *Afers*, XXII (59), Catarroja, 2007.

La preocupació pel bon govern i la justícia, que en bona mesura es remet a la directa responsabilitat del virrei, es reflectia en la recomanació de reunir regularment el Consell, sense donar veu a aquells que no tenien dret a participar-hi, i mantenir un ordre en les seues deliberacions.¹⁰⁶ A tal efecte hauria de respectar-se l'horari preestablert i la plena dedicació dels ministres a llurs obligacions. El primer a donar exemple havia de ser el propi virrei, assistint personalment a l'Audiència, i vigilant que es resolgueren breument les causes, “*no menos las de pobres que las de poderosos*”.¹⁰⁷ El virrei hauria de manar, a més, que es portés un registre de totes les causes pendents i visitar les presons, igual que el regent i el procurador dels pobres, per evitar que algú pogués patir càstigs injustos.¹⁰⁸ No se li autoritzava, però, a efectuar remissions de delictes greus; fins i tot d'aquells que eren lleus sols podria perdonar-los d'acord amb la Reial Audiència.¹⁰⁹ Calia que fos implacable i diligent en la persecució de delinqüents i bandits, i en aquest sentit podien produir-se intromissions de la jurisdicció eclesiàstica o de la Inquisició¹¹⁰ que havia d'evitar. Calia perseguir també als oficials de justícia que no actuessin contra delinqüents.¹¹¹ Uns oficials de justícia que havien de dur a terme les rondes en totes les poblacions del regne, especialment en la capital i la seua Marina.¹¹² Els càstigs contra els ministres reials tenien però moltes limitacions, especialment si eren el Regent, els Doctors de l'Audiència o els grans oficials del Reial Patrimoni.¹¹³

La defensa del territori, en un ambient de guerra, fou motiu de diversos capítols que insistien en el perill d'invasions i en el control de dissidents o agents exteriors. Donat el reduït nombre de tropes disponibles es glossa la “*importancia que los moradores de esse Reyno se exerciten en el manejo de las armas*” i que en les localitats es constituïren “*Armerias*”.¹¹⁴ Malgrat les prioritats defensives no s'oblida recomanar una sèrie de reformes encaminades a recuperar l'economia de l'illa. Des de la introducció de noves manufactures fins el foment del comerç d'importació i d'exportació, passant per un projecte de construcció d'unes drassanes (“*la grande importancia ... de fabricarse en ese Reyno nabios y fragatas ... capaces de passar el océano*”), les mesures reformistes pareixen continuar els projectes iniciats als darrers anys de Carles II.¹¹⁵ Unes activitats econòmiques condicionades pel contraban i la usura que el virrei hauria de perseguir i a més evitar involucrar-se, ell i tots aquells de la seua casa, en qualsevol negoci “*de tratos y mercaderias*”.¹¹⁶

¹⁰⁶ Apèndix, capítols 6 i 7.

¹⁰⁷ Apèndix, capítols 11 i 12. La insistència en la resolució de les causes dels més dèbils ja s'havia expressat en un altre article, el 10, “*las causas de viudas, pupilos y personas miserables*”.

¹⁰⁸ Apèndix, capítols 13 i 14.

¹⁰⁹ Apèndix, capítol 22.

¹¹⁰ Apèndix, capítols 3, 4 i 5.

¹¹¹ Apèndix, capítols 15, 16, 17 i 18. Al capítol 15 es fa referència als bàndols de la vila d'Ozieri (vid. nota 94).

¹¹² Apèndix, capítols 19 i 33.

¹¹³ Apèndix, capítol 23.

¹¹⁴ Apèndix, especialment els capítols 8, 9, 22, 33, 36.

¹¹⁵ Apèndix, capítols 37 i 43.

¹¹⁶ Apèndix, capítols 20 i 31.

Hi ha nombrosos capítols dedicats a les coses que el virrei no podia fer, la major part en torn a la provisió d'oficis.¹¹⁷ En aquest sentit és paradigmàtic el capítol 29 en què clarament s'adverteix que les competències contingudes al títol de virrei no les podia exercir en la seua totalitat.¹¹⁸ Altres disposicions li recomanen una bona correspondència amb les èlites, curant del seu benestar;¹¹⁹ amb els “*gobernadores de las islas*”;¹²⁰ amb els virreis d'altres territoris;¹²¹ amb els *Grandes* que poguessin visitar el regne;¹²² etc. En el colofó final se li recordava la necessitat d'informar de tot a la Cort i de procedir sempre sentint el parer de la Reial Audiència.¹²³ En definitiva es tractava d'unes instruccions que recordaven els continguts contemplats en les d'Arcos per a València o les de Sant Joan per a la pròpia Sardenya.

El mandat del Comte d'Erill estava destinat a ser igualment breu a causa de la seua malaltia. Sense poder acomplir un trienni fou substituït interinament pel Regent de l'Audiència, el doctor Martín Vila.¹²⁴ Tenia efecte així la provisió de 24 de juny de 1709,¹²⁵ evitant-se que el Governador assumís el càrrec. Les instruccions adreçades a Vila foren breus però significatives respecte a la falta d'autonomia en la seua actuació;¹²⁶ en qualsevol cas no podia ser d'una altra manera tenint en compte que era una situació provisional. Al cap d'uns mesos, i assentada la cort de Carles a Viena, fou nomenat el comte de l'Atalaya com a nou virrei.¹²⁷ El seu mandat serà el més dilatat de tots els virreis de Carles d'Àustria¹²⁸ exercint el càrrec fins el 20 de juny de 1717, en vigílies de la invasió borbònica. El seu successor, el Marqués de Rubí,¹²⁹ rebria unes instruccions similars a les de Fuentes i Erill, al menys això dona a entendre una breu nota marginal en les instruccions de Fuentes.¹³⁰ Malgrat que la nota és molt explícita és possible que hi hagués una confusió en l'autor i realment es referia a Erill però a hores d'ara no tenim la suficient informació per determinar la seua exactitud. Sols una recerca més intensa podrà desvetllar-nos el tenor d'aquestes instruccions i l'existència d'altres documents semblants.

¹¹⁷ Apèndix, capítols 24, 25, 26, 27 i 28.

¹¹⁸ Apèndix, capítol 29.

¹¹⁹ Apèndix, capítols 38, 39 i 40.

¹²⁰ Apèndix, capítol 32.

¹²¹ Apèndix, capítol 8.

¹²² Apèndix, capítol 35.

¹²³ Al capítol 9 ja se li havia manat “*escribir continuamente y darnos razón*”, ara se li diu “*nos avisaréis siempre lo que se ofreciere*”.

¹²⁴ “*Don Martín Villa (que también es oydor çivil y forastero como Valonga) es hombre de bien y letrado y de buen juicio*” (Tore, op. cit., nota 66, p. 232).

¹²⁵ Vid. nota 85.

¹²⁶ El marquès de Rialp, des de Gènova, s'adreçava a Martín Vila en aquests termes: “... *ha de procurar VS que las dependencias de gobierno, consultándolas y acordándolas en el Consejo, no reciuan la menor suspensión, ... y por lo militar se aurá de oír al General destinado a comandar essa gente de Guerra ... Mientras falten ulteriores avisos dispondrá VS enviar incesantemente el informe de quanto ocurre por la vía de Nápoles duplicándole por Génova...*”, ASC, Reale udiencia (RU), Classe IV, Carte Reali 67/2, pp. 310r-310v, 29-V-1713.

¹²⁷ Mateu, op. cit., nota 8, pp. 225-227.

¹²⁸ D'aquest període cal consultar el treball de Döberl, “*La visita generale*”, op. cit., nota 75.

¹²⁹ Els seus títols en ASC, AAR, H55, Registro de privilegios, pp. 92v-97v; i en ASN, CS, OS, vol. 135, pp. 86r-90v, i en vol. 22, pp. 12v-25r.

¹³⁰ Vid. nota 136.

Rubí hauria d'assumir la pèrdua de l'illa.¹³¹ No era la primera vegada que esdevenia el darrer virrei de Carles d'Àustria en un territori. Ho havia estat en Mallorca, en 1715, i ho serà més tard de Sicília, en 1734, sense que en aquest darrer regne tingués temps de prendre possessió.¹³² L'ocupació borbònica donà pas a la cessió, en 1720, del regne de Sardenya als Savoia, trencant-se la vinculació que durant 400 anys havia mantingut amb els territoris ibèrics. La solemne presa de possessió del nou virrei de Vittorio Amedeo, el baró de Saint Remy, seguirà, però, l'estricta cerimonial hispànic;¹³³ prèviament Saint Remy havia rebut les corresponents instruccions del seu monarca; la tradició *hispànica* continuava en Sardenya de la mà d'una altra monarquia,¹³⁴ mentre que a Sicília ho feia de la mà del mateix Carles VI.¹³⁵

APÈNDIX

El text transcrit respon bàsicament a les instruccions lliurades al Comte de Fuentes el 24 d'abril de 1710. En nota a peu de pàgina es ressenyen les variants introduïdes en les instruccions adreçades al Comte d'Erill el 21 de juliol de 1711. Aquestes variants són de tipus diversos: ortogràfic, les quals no ressenyem encara que des del punt de vista filològic poden ser interessants; morfològiques i sintàctiques que destaquem en tots els casos, independentment que aporten, o no, dades i matisos significatius; i textuals, totes elles anotades i que varen ser produïdes pel diferent context en què es redactaren les instruccions.

Sobre les instruccions donades al Marqués de Rubí no coneixem la redacció concreta, sols una nota marginal a l'inici del text corresponent al Comte de Fuentes ens indica el seu contingut.¹³⁶

¹³¹ Sobre la invasió borbònica, M.A. Alonso, *La conquista y el dominio español de Cerdeña (1717-1720). Introducción a la política española en el Mediterráneo posterior a la Paz de Utrecht*, Universidad de Valladolid, 1977.

¹³² Molas, op. cit., nota 3, pp. 55-56 i 58.

¹³³ ASC, AAR, Busta 197-4, *Autos de la posesión del Reyno de Sardenia que el Excmo. Señor Barón de San Remy...*, pp. 121-734r.

¹³⁴ "Istruzione a voi Barone di S. Remy per il Carico di Vice-Rè, e Luogotenente Generale del Regno di Sardegna", 20-V-1720, en F. Loddo Canepa, *Dispacci di Corte, Ministeriali e Vice-regi concernenti gli affari politici, giuridici ed ecclesiastici del Regno di Sardegna (1720-1721)*, Roma, 1934, pp. 5-24. Sobre instruccions als virreis piemontesos vid. L. La Rocca, "La cessione del Regno di Sardegna alla Casa Sabauda. Gli atti diplomatici e di possesso con documenti inediti" en *Miscellanea di Storia italiana*, Deputazione di Storia Patria, vol. XLI, Torino, 1905, pp. 117-239, en especial el Capítol III. "Istruzioni ai ministri piemontesi per il governo della Sardegna", pp. 140-146. Cal ressenyar també el *Regolamento di Carlo Emanuele III per il Governo della Sardegna (12 aprile 1755)*, que té un extens articulat adreçat al virrei (F. Loddo, op. cit., nota 61, pp. 312-363).

¹³⁵ F. Gallo, *Sicilia Austriaca. Le istruzioni ai Viceré (1719-1734)*, Ed. Jovene, Napoli, 1994. En aquest treball Gallo cita, a més, nombroses instruccions als virreis de Sicília durant els segles XVI i XVII, p. XXV, nota 14, i incorpora com apèndix documental totes les de Carles d'Àustria, incloses les que s'havien lliurat al Marqués de Rubí en 1734.

¹³⁶ "De este mismo tenor fueron las instrucciones que se dieron al Marqués de Rubí".

INSTRUCCIÓN QUE HAVÉIS DE OBSERBAR, Y PRACTICAR VOS EL ILLUSTRE DON JUAN JORGE FERNÁNDEZ DE HEREDIA CONDE DE FUENTES EN EL CARGO DE NUESTRO LUGARTENIENTE Y CAPITÁN GENERAL DEL REYNO DE ZERDEÑA PARA EL QUAL OS HAVEMOS NOMBRADO ES LA SIGUIENTE¹³⁷

1 Primeramente daréis las cartas que se os remiten con éste para los Regente la Cancillería y Doctores de la Real Audiencia y Ministros Patrimoniales,¹³⁸ consejos de la ciudad, estatamentos del Reyno y demás para que vean y entiendan el cargo de que os hemos probeydo, y presentaréis vuestros títulos y privilegios de nuestro Lugarteniente y Capitán General en la forma acostumbrada para que sean obedecidos y guardados como y de la manera que se ha hecho y acostumbrado con otros virreyes y Capitanes Generales passados, guardando a todos los oficiales, especialmente a los Principales, la preheminiencia que les pertenece sin hazer novedad, significándoles de nuestra parte que assí se os ha encomendado y encargado, y lo cumpliréis, para que todos sirban con buen ánimo. Y a los oficiales, síndicos, y personas que os embiaren las ciudades y villas trataréis con benignidad, guardándoles sus preheminiencias y honras y los Privilegios, buenos usos y costumbres que tubieren, estando advertido al principio de vuestro gobierno de no admitir ni dar crédito a todas las personas, aunque muestren van con zelo del buen gobierno, asta que las conocáis bien, con que se evitarán los inconbenientes que suelen seguirse de no hazerse assí, y más en los tiempos presentes en que los fines particulares pueden encubrirse con el zelo de mi Real serbicio.

2 Porque los negocios que se ofrecieren¹³⁹ en dicho Reyno se traten con el estilo y dirección que combiene les comunicaréis, despacharéis y conferiréis, a saber es los de gobierno y justicia con el Regente la Chancilleria y Doctores de la Real Audiencia y los de nuestro Real Patrimonio con los oficiales Patrimoniales y a todos los otros que concurrieren y se ofrecieren según su calidad con las personas a quien toca guardando la orden y forma que se ha acostumbrado por nuestros lugartenientes passados, sin hazer nobedad ni agrabio a nadie.

3 Ya sabréis¹⁴⁰ lo mucho que importa al servicio de Dios y nuestro que las cosas del Santo Oficio de la Ynquisición y sus ministros sean faborecidos, lo que hemos siempre procurado y tendréis mucha quenta en honrarles y favorecerles en todo lo que se ofreciere; guardándoles todos los privilegios, prerogativas y demás grazias que por nuestros predecessores les fueron obtorgadas de manera que todos entiendan el cuidado que ponéis en ello estando muy aduertido en no dar ni permitir que los Ynquisidores se entrometan en las cosas que puedan ser en perjuyzio ni detrimento de nuestra jurisdicción y regalía.

4 También os encomendamos mucho (aunque sabemos que no es menester) las cosas de la Religión y que faborezcáis las Yglesias, monasterios, y culto dibino y a las personas eclesiásticas que se entendiere lo merescan para que con esto se animen todos a la virtud.

5 La inmunidad eclesiástica es nuestra voluntad que se guarde como es razón que assí lo procuréis vos pero si se ofreciere alguna contención de jurisdicción o algunos delinqüentes se repartieren por la Corona¹⁴¹ o algunos eclesiásticos impretaren en Roma Brebes o rescrip-

¹³⁷ En les instruccions al Comte d'Erill el text ja presenta la primera i lògica variant: "Instrucción que havéis de obserbar, y practicar vos el Illustre Don Antonio Roger de Eril Vizentelo y Toledo, Conde de Eril en el cargo de nuestro Lugarteniente y Capitán General del Reyno de Zerdeña para el qual os havemos nombrado es la siguiente".

En les notes següents farem referència a aquestes instruccions com a text nº 2.

¹³⁸ En text nº 2 "Real Audiencia y Patrimonio".

¹³⁹ En text nº 2 s'utilitza un altre temps verbal: "ofrecen".

¹⁴⁰ En text nº 2 s'utilitza un altre temps verbal: "sabéis".

¹⁴¹ En text nº 2 s'elimina una part del text: "o algunos delinquentes se repartieren por la Corona".

tos contra nuestros oficiales reales inhibiéndoles con censuras eclesiásticas con que suele perturbarse la jurisdicción de la justicia y gobierno del Reyno, haréis que en tales casos se guarde la concordia de la Reyna Doña Leonor y el cardenal de Comensa de la qual y de lo que en esto se ha acostumbrado os dará noticia la dicha Real Audiencia.

6 La forma de como se tratan los negocios de gobierno y justicia y las personas que en ello suelen interbenir y asistir en consejo la entenderéis aquí más particularmente y teniendo relación de lo que se debe guardar en cada cosa y de lo que se ha acostumbrado conforme a la práctica de la Real Audiencia lo haréis assí, teniendo mucha advertencia y cuidado de no llamar en consejo al que no deba interbenir en él.

7 El dar ordinaria Audiencia es una de las principales cosas que hazen bién quistos a los Príncipes y a sus ministros y assí os encargamos mucho la deis vos a los negociantes y procurareis que sean despachados con brevedad repartiendo el tiempo y las horas para lo que hubieredes de hazer.

8 Con los virreyes y capitanes generales de nuestros reinos tendréis siempre muy buena correspondencia, assí para darles abisos en cosas de mar como en todas las otras que viere des ser conbenientes a nuestros estados por que lo mismo harán ellos con vos y habéis de tener siempre particular cuidado y advertencia en escribir con presteza las que entendieredes de Barberia y otras partes de enemigos teniendo grande recato y miramiento en esse Reyno no haya inteligencia de ella ni otras partes poniendo, si fuere necessario buenas guardias assí en el mar como en la tierra porque no se os puedan encubrir¹⁴² y por causa que en la constitución presente puede reselarse aun de partes neutrales no por rasón de sus naturales sino por las personas desse Reyno que se hallan refugiados en ellos y por las inteligencias que las tales personas pueden tener con los de dicho Reyno tendréis la misma o mayor vigilancia para que de ninguna suerte puedan correr correspondencias perjudiciales a mi Real serbicio. Y quando hallaredes algún motibo en orden a lo referido y la materia no permitiese la dilación de darne quenta primero executaréis lo que vuestra prudencia os ditase más combeniente a mi serbicio y utilidad de esse Reyno.

9 La misma diligencia y recato tendréis en tiempo de guerra o venidas de armadas con nabios de franceses y otras naciones que no son vassallos nuestros para que no puedan dar noticia a los enemigos de las cosas y secretos del Reyno, viuiendo con grande rezelo de ellos, y estando advertido de no darles en tiempo de sospechas officio alguno de milicia ni lugar a que entren en las fortificaciones¹⁴³ o presidios del Reyno, teniendo vos cuidado de escribir continuamente y darnos razón, y quenta de las cosas principales de calidad e importancia de guerra y estado que se ofrecieren según las calidades de los negocios que se os dará abiso o juzgaredes combenir.

10 La buena y recta administración de justicia assí en lo cibil, como en lo criminal estrechamente os encomendamos, como que los delinquentes sean castigados y que se administre justicia con la entereza y severidad que combiene. Y assí mismo os encargamos la buena y brebe expedición de las causas de viudas, pupilos, y personas miserables.

11 También os encargamos que las horas ordinarias de consejo se guarden y empleen en la expedición de los negocios como es razón, no permitiendo que se trate ni able de otras cosas sino del despacho, teniendo quenta que todos los de la Audiencia acudan muy puntualmente, encargándoles mucho que las cosas de su¹⁴⁴ officio se traten en Consejo con la conformidad que entre ellos ha de haver, y si alguno faltare en esto, o con descuido y remisión tratan las cosas de su officio, y en los negocios que se hubieren cometido y fueren de su relación, trabajan poco o andubieran dibertidos en otras cosas diferentes del cargo y officio que

¹⁴² En text n° 2 el capítol és mes curt, acaba en “encubrir”, eliminant-se la resta.

¹⁴³ En text n° 2 es substitueix “fortificaciones” per “fortalezas”.

¹⁴⁴ En text n° 2 es substitueix “su” per “dicho”.

tienen, nos avisaréis para que se probea lo que conbenga al beneficio de la justicia y nuestro serbicio.

12 Con vuestra presencia y autoridad se despacharán muchos más negocios y pleytos criminales y cibiles, y será bien como os lo encargamos y mandamos que os halléis en los consejos todas vezes que pudieredes, y procuréis assistir con los de la Real Audiencia en las causas que trataren, quando hubiere alguna de mucha importancia, y todas las vezes que os hallaredes¹⁴⁵ en el Consejo será con el hábito y vestuario que acostumbrares salir de casa, porque esto parece muy bien, y en particular habéis de entender que causas tiene cada uno de los de la Real Audiencia, encomendándoles que las estudien, con adbertencia y cuidado, procurándolas despachar con brevedad, y no menos las de pobres que las de poderosos y ricos que según las largas y dilaciones que ponen las partes y sus Procuradores es necessario encargarles mucho que las atajen.

13 Para que podáis saber que causas penden en la Real Audiencia pidiréis una lista de todas y quanto tiempo ha que se trata cada una, para que conforme a ello ordenéis a los de la Real Audiencia que despachen las mas antiguas por ser assí justo y conforme a razón.

14 Porque también lo es que la expedición de los Processos sea brebe sin detener los delinqüentes en la Prisión más que la calidad de los delitos pidiere, os encargamos mucho pongáis en ello todo el cuidado possible para que nadie padesca injustamente y assí mismo en que se visite la cárcel por el Regente y doctores de la Real Audiencia yendo vos en persona algunas vezes y haziendo que assista allí el Abogado y Procurador de Pobres para que puedan informar por los presos que tienen a su cargo y hazer librar al que injustamente estubiere detenido, y favoreceréis¹⁴⁶ a los oficiales inferiores en la administración y execución de sus oficios porque haziéndolo vos assí serán muy respectados.

15 En el Reyno suele hauer muchos delinqüentes, Bandidos y hombres de mala vida, pidiréis luego relación de los que son y donde andan, y pondréis muy particular cuidado y diligencia, para que se prendan y castiguen de manera que esse Reyno quede limpio de ellos,¹⁴⁷ Y porque agora últimamente ha sucedido la comoción de algunos en la villa de Ocier que hizieron válida resistencia a la justicia peleando por largo espacio con sus ministros de que sucedieron muertes por una y otra parte, procuraréis con la mayor actibidad informaros de los delinqüentes todos y del verdadero motibo que tubieron para tan gran insulto y de lo que hallaredes en esso me daréis aviso y vuestro ditamen sobre lo que se debe obrar dejándoos la facultad de executar en el interim lo que la presisión ditare ser combeniente.

16 Y assí mismo para que sean castigados los oficiales Reales que consintieren que estén en su jurisdicción les pondréis penas tan rigurosas que por medio de ellas les persigan y prendan, executándolas contra los que no lo hizieren.

17 También es de combeniencia tengáis el cuidado que con gran rigor se castiguen las resistencias que se hazen de la justicia y los que no la favorecieren quando se les pida. Y en la ciudad de Cáller, y demás pueblos y lugares, haréis castigar, y desterrar los mozos y otros sujetos que perturban el público sossiego.¹⁴⁸

¹⁴⁵ En text nº 2 s'afegeix: "o interviniereades".

¹⁴⁶ En text nº 2 s'utilitza un altre temps verbal: "favorezcáis".

¹⁴⁷ En text nº 2 el capítol té un altre final a partir de "...de ellos": "dando pronta prouidencia con los oficiales y soldados de a cauallo y demás que os parescan combenientes para que los persigan de calidad y quando no logren sus prisiones, por lo menos se dissipe la unión de los tales".

¹⁴⁸ En text nº 2 s'afegeix: "Y por quanto en la estación presente puede rezelarse que algunos estrangeros se introduzcan en el Reyno con algunos especiosos pretextos, o que con efecto estén ya introduzidos especialmente en las principales ciudades y Plazas los que actualmente hubiere, y siendo su fin muy ageno a la quietud pública y de mi Real servicio, tendréis particular cuidado en aueriguar y inquirir los

18 Los comissarios que se eligieren, miraréis sean quales combiene, mandando pagarles sus dietas conforme sirbieren y sino hizieren lo que deben les quitaréis las comisiones y castigaréis de manera que sea exemplo para otros, pues como veis, toda la administración y ejecución de la Justicia pende de los buenos ministros.

19 Y porque es combeniente que los ministros alguaziles y oficiales ordinarios rondan cada noche la ciudad de Cáller y las demás ciudades, villas y poblaciones del Reyno, y prendan los malhechores, y los que llebaren armas prohibidas por Pregones Reales y en otra manera mandaréis que lo hagan, y sino les haréis castigar.

20 Si fuere caso que en el dicho Reyno se usen los tratos usuarios y en las compras y ventas que se hazen de trigo, lanas, quesos y otras mercaderias con adelantar el dinero y vender con mucha codicia a tiempo se pagassen más de lo que valen de contado con mucho cargo de sus conciencias os informaréis muy particularmente de lo que en esto passa y procuraréis que se castiguen con rigor¹⁴⁹ de manera que cesse tan mal trato.¹⁵⁰

21 Estaréis aduertido de no dar lugar a que los oficiales Reales de dicho Reyno, y particularmente el Regente la Real Cancilleria, Doctores de la Real Audiencia, Procurador Real, Regente la Thesorería y Lugarteniente de Mestre¹⁵¹ vengan a esta corte sin tener primero licencia nuestra la qual hayan de pedir diciendo a vos las causas que tienen para venir, y escribiéndolas vos para que siendo justas se la demos.

22 Tendréis la mano en no conceder remisiones y perdones de delitos calificados y enormes, que también se ha de tener, y tiene aquí grande consideración en esto porque sería dar atrevimiento a los malos para cometer otros delitos con la esperanza de ser perdonados, y quando consideraredes algunos perdones y remisiones de delitos leves los haréis siempre con acuerdo de la Real Audiencia y no de otra manera.¹⁵² Y por quanto en la estación presente puede rezelarse que algunos extranjeros se introduzcan en el Reyno con algunos expeciosos pretextos siendo su fin muy ageno de la quietud pública y de mi Real serbicio, tendréis cuidado en aberiguar y inquirir los que de nuevo llegaren a esse Reyno y que fin les trajo y que sugetos son y para esto daréis las ordenes combenientes a todas las partes marítimas del Reyno para que sus justicias y ministros os den luego noticia de los tales sugetos sus nombres, Patrias y señas, y de los intentos suyos que habrán podido aberiguar y entrando en sospecha de ellos passaréis a prenderlos o a permitir su detención en el Reyno según hallaréis ser más de su Real serbicio.

23 No procederéis a informes ni castigos contra el Regente la Cancillería y Doctores de la Real Audiencia ni contra el Procurador Real, Regente la Thesorería y theniente de Maestro Racional,¹⁵³ ni les prenderéis, arrestaréis ni suspenderéis de sus oficios, sin expressa orden y comisión nuestra, sino fuere en caso que sus culpas sean tales que merescan pena de muerte o otras muy graves, y que se temiesse su fuga, y en este caso solamente les haréis prender para asseguraros de sus personas. Y antes de proceder más adelante me daréis quenta del delito

que de nuevo llegaren a esse Reyno, y que fin les traxo, y que sugetos son y para esto daréis las ordenes combenientes a todas las partes marítimas del Reyno para que sus justicias y ministros os den luego noticia de los tales sugetos, sus nombres, pátrias y señas y de los intentos suyos que habrán podido averiguar. Y entrando en sospecha de ellos, passaréis a prenderlos, o a permitir su detención en el Reyno según hallaréis ser más de mi Real serbicio”. Aquest text afegit figura en les instruccions al Comte de Fuentes al final del capítol 22.

¹⁴⁹ En text nº 2: “con todo rigor”.

¹⁵⁰ En text nº 2: “contrato”.

¹⁵¹ En text nº 2: “Mestre Racional y su Lugarteniente y Regente la Thesorería”.

¹⁵² En text nº 2 el capítol és més curt i finalitza “...de otra manera”. Com hem indicat en la nota 13 el paràgraf que falta està incorporat en el capítol 17 d’aquestes instruccions al Comte de Fuentes.

¹⁵³ En text nº 2: “Mestre Racional, su Lugarteniente y Regente la Thesorería”.

que hubieren cometido pero quando entendieredes que alguno de ellos excede en algo, o no cumple con su obligación me lo avisaréis para que se os advierta de lo que combenga hazerse.

24 Si sucediere vacar alguno de los oficios de Regente la cancellería y Doctores de la Real Audiencia no les encomendaréis a nadie a beneplácito ni en otra manera.

25 Tampoco encomendaréis los demás oficios aunque no sean de calidad cuyas provisiones a Nos pertenecen sino es en caso que haya necesidad de persona que les rija asta que por Nos sean provehidos, y entonces por solo seis meses.

26 Por assegurar que los cargos y oficios de esse Reyno recaigan en personas beneméritas y afectas a nuestro seruicio, os ordenamos y mandamos que en caso de Vacantes, consultéis primero a essa Real Audiencia, y a los tribunales y Ministros a quien tocare, remitiéndonos después las ternas de los sugetos que se hallaren ser más dignos a fin que informado les proveamos en los más beneméritos, lográndose assí el mayor serbicio de Dios y nuestro, y el universal consuelo de esse Reyno. Y vos con la misma consulta probeeréis solamente aquellos oficios que vuestros predecesores en los referidos cargos asta la muerte del serenissimo Rey Don Carlos segundo nuestro tío y señor de feliz recordación, han acostumbrado probeher.¹⁵⁴

27 Si algunas personas siruen oficios sin Privilegios legítimos nos informaréis, y de todos los que hallaredes nos embiaréis relación particular de las personas que les tienen con que títulos, del valor y obligaciones de los tales oficios y de los que entendieredes serán a propósito para ellos. Y finalmente tendréis particular cuidado, que se execute mi Real orden¹⁵⁵ de 10 de abril deste año sobre esto y de que se os ha entregado copia.

28 De los oficios ordinarios temporales de dicho Reyno que se provehen y despachan aquí, tendréis cuidado de embiarnos con tiempo las nóminas que se acostumbran señalando en cada una la persona que os pareciere más a propósito.

29 Y aunque en los Privilegios que os mandamos despachar se os dan facultades tan anchas y bastantes como veréis lo que se ha hecho por la authoridad de vuestra persona y cargo; Pero nuestra voluntad es, y os mandamos, que de ninguna manera probeáis caballeratos, noblezas, generosidades, títulos de ciudadanos, legitimaciones, remisiones y composiciones de delitos calificados, salvos conductos, ni licencia para ir a Argel ni otras tierras de enemigos ni para sacar de dicho Reyno cosas prohibidas ni convocar a Cortes sin expressa orden y facultad nuestra.

30 Nuestro Patrimonio Real de dicho Reyno está a cargo de Procurador Real y Regente la Thesorería, por cuya administración se hallan diferentes Pragmáticas, tendréis particular cuidado de entender si guardan sus obligaciones y si dan las qüentas en el oficio de Maestre Racional del mismo Reyno a los tiempos que están obligados. Y hallando algún descuido.¹⁵⁶ O que por alguna vía faltan a su oficio, procuraréis remediarlo y poner la orden que os pareciere combenir para que no se gaste más de lo que fuere necessario para nuestro servicio, y se conserbe y aumente nuestro Real Patrimonio, y defiendan nuestros derechos, y regalías¹⁵⁷ como es razón, y lo confiamos de vos,¹⁵⁸ haziendo juntar las veces que os pareciere en vues-

¹⁵⁴ En text nº 2 el capítol continua després de "proveher": "teniendo particular cuidado, y luego que sucedan las vacantes embiéis las ternas que os pertenezzen en qualquier genero de empleos que vacaren y sean de nuestra Real Prouisión".

¹⁵⁵ En text nº 2: "...Real orden dirigida a vuestro antecessor para que todos los agraciados assí de exercicio de empleos como de mercedes honorarias acudan a obtener mi Real título, en cuya fuerza, y no de otra manera, los deben de gozar".

¹⁵⁶ En text nº 2 s'afegeix: "o negligencia".

¹⁵⁷ En text nº 2 s'afegeix: "y preheminencias".

¹⁵⁸ Aquest capítol nº 30 es desglossa en text nº 2 en tres capítols: el 30 fins "...de vos"; el 31: "Y haréis juntar las veces que os pareciere en vuestra casa las personas a cuyo cargo está nuestro Patrimonio para que con vuestra presencia se trate y resuelva lo que fuere más útil y combeniente para él"; i el 32:

tra casa las personas a cuyo cargo está nuestro Patrimonio para que con vuestra presencia se trate y resuelva lo que fuere más útil y combeniente para él. Y porque el conocimiento de los naufragios y bienes vacantes, y recogerles y ponerles en cobro toca al Procurador Real conforme a la costumbre y práctica de su oficio no os entrometeréis en ello dejando que libremente haga y probea en estas cosas lo que fuere de justicia y combeniente.

31 Porque teniendo vos en le Reyno cargo tan principal no parecerá bien que os pongáis, ni mescléis, en cosas de tratos, y mercadurias que desautorizen vuestra persona, y no os tendrían el respecto que se requiere, Hemos querido advertiros, (aunque entendemos no será menester), para que en ninguna manera os pongáis en esto por vos ni por interpuestas personas teniendo assímismo mucha qüenta con vuestros criados para que no hagan negociaciones públicas ni secretas por interés ni por respetos de otras interpuestas personas ni por otros motivos en lo que tocare a provisiones de oficios, ni otras cosas de justicia y gobierno por los incombenientes grandes y nota que en vuestra persona y casa de ello podrían seguirse.

32 Con nuestros gobernadores de las islas tendréis muy buena correspondencia, y si de aquellas fueren algunos negocios por apelaciones o de otra manera al dicho Reyno de Zerdeña, procuraréis se despachen con brevedad para que las partes no reciban daño con la dilación.

33 También os informaréis si las personas que están nombradas para hazer guarda de noche en la Marina acuden a ella como tienen de obligación y hallando que haya falta, y descuido, les castigaréis, y mandaréis que contra ellos se executen las penas que están dispuestas, y de las que se debieren por lo passado daréis orden para que¹⁵⁹ se cobren, embiándonos relación de ellas, y de las que fueren cobradas, en cuyo poder está el dinero.

34 Por no registrarse ni quedar memoria de las ordenes generales que en dibersos tiempos se han dado importantes al buen gobierno y mejor despacho, administración de la justicia y de mi Real hazienda se ha dejado de conseguir los buenos efectos que de su execución podían resultar. Y siendo materia en cuyo remedio interessa tanto el beneficio público y nuestro servicio estaréis advertido (como os lo encargamos) de entregar luego todas las ordenes que recibieredes nuestras, y recibiréis mientras gobernaredes esse Reyno, que tocan al buen gobierno, administración de la justicia y de nuestra Real hazienda, para que se continúen en el Registro si le hubiere destinado para este efecto, y no habiéndole haréis que se forme nuevo, y esté guardado en la sala de la Audiencia eo Cancillería de esse Reyno.

35 Estaréis adbertido mientras sirbieredes los dichos cargos de nuestro Lugarteniente y Capitán General de esse Reyno, que siempre que llegare algún Grande o título a él que tenga estado, o subordinación, por razón de su oficio no le habéis de visitar, asta que primero os haya visitado, haziéndole la cortesía que corresponde a la calidad de su persona, y dignidad del Puesto que tubiere, o hubiere tenido, pero será justo que le embiéis a visitar. Y si tubiere pleyto por ningún caso le bolveréis la visita. Y si passaren por esse Reyno Grandes aunque tengan estados en la Corona de Aragón o otros títulos o personas de tal calidad y embajadas que se suelen encomendarse a su estado podréis salir a recibirles, y visitarles antes que ellos lo hagan; guardando el estilo que asta ahora se ha practicado, y también visitaréis a ministros de Consejos inmediatos a nuestra Real persona, y a los que hubieren sido Virreyes, y lo

“Y porque el conocimiento de los naufragios y bienes vacantes, y recogerles y ponerles en cobro toca al Procurador Real conforme a la costumbre y práctica de su oficio no os entrometeréis en ello dejando que libremente haga y probea en estas cosas lo que fuere de justicia y combeniente.”.

És per això que a partir d'aquests capítols la numeració no coincideix, tornant a convergir a partir del capítol 43, ja que en les instruccions donades al Comte de Fuentes existeixen dos capítols, el 41 i el 42, que no es contemplen en les donades al Comte d'Erill i que tracten de les Butlles de la Santa Croada.

¹⁵⁹ En text nº 2 desapareix: “para que”.

mismo ejecutaréis con qualquier Grande que se halla o reside en esse Reyno a quien después de haver cumplido con la atención de visitaros le habéis de bolber¹⁶⁰ la visita.

36 Considerando ser de importancia que los moradores de esse Reyno se exerciten en el manejo de las armas para su mayor seguridad y resguardo, siendo constante que con la disciplina podrán executar mayores aciertos sus operaciones en caso de intentar los enemigos la inquietud de esse Reyno dispondréis no solamente que los naturales de sus ciudades, villas y lugares se exerciten una vez la semana, pero aun a que inclinen los comunes a tener respectivamente Armería y probisiones de guerra en las casas de las unibersidades para armar y equipar prontamente a sus indibiduos.

37 Enseñando la experiencia que del comercio y trato con los estrangeros se sigue grande beneficio al público de un Reyno, os encargamos tengáis buen trato con los que quisieren introducir nuevas fábricas, contribuyendo de vuestra parte en ampararlos, Y para que con más facilidad se logren las importantes conseqüencias del comercio daréis cabida a los que llegaren con abundantes mercaderías, o bien a comerciar y dar camino a beneficiar los géneros de que se viere sobrado esse Reyno.

38 Estaréis advertido¹⁶¹ en averiguar los méritos de los eclesiásticos y de los nobles y si cumplen con sus obligaciones, profesándonos la lealtad que nos es debida y assí mismo de las calidades, que en cada uno concurren informándonos de ellos con distinción a su tiempo para tenerles presentes en las vacantes de su estado.

39 De la falta de noticias en la nobleza ha nacido muchas vezes de los reynos y Provincias; por esto alentar¹⁶² a los nobles para que embien sus hijos a Alemania, Inglaterra, Italia, u otras partes a fin de que desaogándose, y practicando variedad de lenguas, estados y negocios políticos y militares que en dichas cortes se ofrecen tengamos por tiempo vassallos nobles de experiencia y dignos de ocupar puestos preheminentes, para cuya facilitación les ofreceréis interponeros para conseguir nuestras Reales cartas de recomendación.

40 Procuraréis que los Arzobispos y obispos vayan con grande cuidado en la distribución de las ordenes sagradas assí a clérigos seculares como regulares y solicitaréis el modo de evitar el número crecido de ellos, y dar proibencia si se pudiere que en los combentos de Frayles y monjas se establezca como en algunos se practica numero fixo, regulándolo por las entradas que tubieren.

41 Quando lleguen a esse Reyno las Bullas de la Santa Cruzada encargaréis a los Arzobispos, y obispos su distribución cometiendo la cobranza a los curas de los lugares encargando mucho a dichos Arzobispos y obispos tengan particular cuidado en dar las ordenes muy ajustadas a los curas a fin de que el útil se consiga con la mayor puntualidad y se evite el consumo de las cantidades que por el salario de los colectores se expedía debiendo ceder este y los demás en beneficio de la Real Hazienda depositándose lo que resultare en donde se ha acostumbrado.¹⁶³

42 Y suponiendo que se encontrará porción de dinero en poder de los colectores o comisarios de Cruzada tendréis particular cuidado que se aprovechen y depositen en lugar público acostumbrado las cantidades que se estubieren debiendo examinando si son cautelosos y simulados qualesquier contractos y escrituras de pago que se hallaren.¹⁶⁴

43 A más que la pública utilidad se interessa en que se establezca el comercio en esse

¹⁶⁰ En text n° 2: "le bolveréis"

¹⁶¹ En text n° 2: "muy advertido".

¹⁶² En text n° 2: "La falta de noticias en la nobleza nace de no salir de estos Reynos; Procuraréis por esto alentar".

¹⁶³ En text n° 2 no es contempla aquest capítol.

¹⁶⁴ En text n° 2 no es contempla aquest capítol.

Reyno y la fábrica de nabios que debe executarse se considera también por muy combeniente a nuestro servicio como lo es tener nuestros vassallos con que podernos serbir y a más de esto lograr el beneficio de las maderas y leños que al presente se desperdician en nuestros bosques os encargamos procuréis persuadir a los hombres de negocio la grande importancia que será y beneficio que se ha de seguir al mismo comercio de fabricarse en ese Reyno nabios y fragatas de doze a treynta cañones capaces de passar el océano y nabegar para Yndias si importare ofreciéndoles en nuestro Real nombre facilitarles la compra y conducción de las maderas de nuestros Bosques de Cataluña y otras partes a precios muy moderados. Y assí mismo de darles nuestras Patentes para cruzar los mares y llebar nuestro estandarte Real con la obligación empero de pagarnos el quinto de las presas que hicieren, y en caso de conseguirlo (lo que no dudamos de vuestras acertadas direcciones) procuraréis que la fábrica de dichos nabios se execute con la mayor brevedad para que teniéndolos nuestros vassallos nos puedan serbir en las ocasiones que fuere menester.

Las cosas sobredichas son las que de presente se ofrecen que advertiros las quales veréis muchas veces, y tendréis en la memoria para mejor cumplir y executar. En las demás que suelen ser tantas y tan diversas que ni se os puede dar ley, ni orden cierta, os habréis, como de vuestra prudencia, y buen juyzio confiamos, procediendo en todo con parecer de la Real Audiencia, oficiales Patrimoniales y otras personas que podrán aconsejaros conforme a la dibersidad de los negocios que concurren. Y guardando los privilegios de los comunes y particulares de esse Reyno y otras cosas de justicia que se hubieren de guardar con lo qual se quitarán muchos incobenientes y a vos mucho trabajo, y no dudamos que os habréis en el gobierno y en todo lo demás que se ofreciere en esse Reyno de manera que con vuestra presencia no haga falta la nuestra. Y nos abisaréis siempre lo que se ofreciere, y si fuere menester por duplicado, porque olgaremos de entenderlo y también para que se os pueda responder y abisar de lo que fuere nuestra voluntad. Dada en Barcelona a los 24 de abril de 1710 años.¹⁶⁵

Yo el Rey

Lugar del

sello + =

Don Geronimo Santjust secretarius¹⁶⁶

Vt Aguirre Regens

Vt Marchio de Coscojuela

Vt Berrueço et Carnicer

Vt Suelues Regens¹⁶⁷

Vt Marchio de Montnegre

Vt Comes de Villafranquesa

Vt. Mercader Regens

(Signatura: A.S.N., C.S., D.S., vol. 15, 67r-83v, 24-IV-1710; i ibidem, vol. 17, 21-VII-1711, respectivament)

¹⁶⁵ En text nº 2: “Dada en Barcelona a los veynte y uno del mes de julio de mil setezientos y onze años”.

¹⁶⁶ En text nº 2: “Franciscus Ibañez de Aoyz secretarius”.

¹⁶⁷ En text nº 2 s’afegeixen: “Vt Moret Regens” i “Vt Vidania Regens” sense que falte cap dels signants de les Instruccions al Comte de Fuentes.

Edición a cargo del
Departament d'Història Moderna
Facultat Geografia i Història
Universitat de València

I.S.B.N.: 978-84-370-7273-9 (Obra completa)
I.S.B.N.: 978-84-370-7274-6 (Vol. I)
Depósito legal: V. 4.788 - 2008
Artes Gráficas Soler, S. L.
www.graficas-soler.com